

CKV op het VMBO

ervaringen

en

aanbevelingen

Naam: Thomas van Gaal

Studentnummer: 0332275

Module: Bachelorscriptie ACW

Begeleider: drs. D.J. Elshout

Datum: 30 maart 2006

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3
2.	Trends in cultuurdeelname in Nederland	5
3	Verschillen in cultuurdeelname naar geslacht, leeftijd, opleiding en etniciteit	8
4	Culturele en Kunstzinnige vorming in het voortgezet onderwijs	14
5	Methode empirisch onderzoek	20
6	Resultaten interviews docenten	22
7	De VMBO leerlingen aan het woord	34
8	Samenvatting en concluderende opmerkingen	43
	Literatuurlijst	50
	Bijlage 1: lijst van deelnemende scholen	51
	Bijlage 2: tabellen enquête VMBO leerlingen	52
	Bijlage 3: enquête afgenomen bij 4 ^e klas VMBO leerlingen	60

1. Inleiding

In de afgelopen decennia wordt er in de cultuurbeleidsnota's van de overheid steeds meer de nadruk gelegd op de aanvullende en stimulerende rol die de overheid zou moeten vervullen in de overdracht van cultuur aan jongeren. Met name na het hernieuwde samengaan van de ministeries van Cultuur en Onderwijs kwam dit in de nota *Cultuur en School* (1994) duidelijk tot uiting. Bij het project *Cultuur en School* lag voor het voortgezet onderwijs het zwaartepunt bij de invoering van het vak 'Culturele en Kunstzinnige Vorming' (CKV). Dit vak werd met ingang van schooljaar 1999/2000 onderdeel van het verplichte deel van het HAVO- en VWO lesprogramma, waarna het vak met ingang van schooljaar 2003/2004 ook in het VMBO is ingevoerd. Tijdens dit vak ondernemen de leerlingen vier culturele activiteiten en maken kennis met kunst en cultuur en hun culturele omgeving. Over het algemeen genomen zijn de reacties op het vak CKV goed te noemen, maar omdat het programma voor VMBO scholen pas relatief kort loopt, is het nu moeilijk in te schatten wat de ervaringen van docenten en leerlingen op deze scholen daadwerkelijk zijn. Omdat op het VMBO tevens aan de grootste groep leerlingen in het voortgezet onderwijs wordt lesgegeven, ruim zestig procent van de leerlingen¹, is het interessant om te onderzoeken wat de ervaringen van leerlingen en docenten zijn met het vak CKV op het VMBO: wat zijn de sterke en zwakke punten van het vak, en welke verbeterpunten zijn er mogelijk?

Vanuit de organisatie *31 Family*, die tot doel heeft showcases, workshops en lessen aan te bieden aan jongeren in cultuurvormen als breakdance, salsa, rap/geschreven woord, *beat-creating* en graffiti, is er interesse in hoe een organisatie culturele projecten kan aanbieden aan jongeren. Verder wil *31 Family* workshops ontwikkelen ter invulling van het vak CKV, die aansluiten bij het gedachtegoed van het ministerie en het karakter van de VMBO leerling.

Door een analyse van de huidige situatie, de culturele voorkennis en interesses van VMBO leerlingen, is het de bedoeling aanbevelingen te doen over hoe een organisatie succesvolle CKV projecten kan aanbieden op het VMBO.

In deze scriptie wordt geprobeerd een antwoord te krijgen op de volgende vragen:

- Wat zijn de ervaringen van leerlingen en docenten met het vak CKV op het VMBO, en wat zou er volgens hen verbeterd kunnen worden?

¹ Website ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen. 14 november 2005.
<http://www.minocw.nl/VMBO/algemeen.html>.

- Is er behoefte aan, en ruimte voor, nieuwe CKV projecten die aansluiten bij de belevingswereld van jongeren? Zo ja, hoe zou dit daadwerkelijk geïmplementeerd kunnen worden in het huidige onderwijs?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden, wordt in de eerste paragrafen een beeld geschetst van de huidige situatie op het gebied van cultuurbeleid en cultuurparticipatie. Specifiek zal worden ingegaan op ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving die ertoe hebben geleid dat kunsteducatie een belangrijk speerpunt is geworden van het Nederlandse cultuurbeleid. Verder komen er theorieën en onderzoeken ter sprake die hulp kunnen bieden bij het begrip van actieve en receptieve cultuurparticipatie.

Om een helder beeld te krijgen van de implementatie van kunst en cultuurvakken in het voortgezet onderwijs wordt er kort ingegaan op de geschiedenis van kunst- en cultuurvakken in het voortgezet onderwijs, waarna de doelstelling, inhoud en opbouw van het vak Culturele en Kunstzinnige Vorming ter sprake komen.

Deze inleidende paragrafen vormen de basis voor mijn eigen onderzoek, dat bestaat uit twee onderdelen:

- 1) Interviews met CKV docenten en betrokken culturele instellingen, waarin gevraagd wordt naar doelstellingen en inhoud van, en ervaringen met het vak. Tevens worden mogelijkheden voor het aanbieden van nieuwe projecten besproken.
- 2) Enquêtes onder VMBO-leerlingen waarin gevraagd wordt naar culturele voorkennis, ervaringen met het vak en culturele interesses.

Om een betrouwbaar beeld te kunnen geven zal ik me in mijn onderzoek beperken tot VMBO scholen in Amersfoort, waar de reeds de reeds aangehaalde culturele organisatie in eerste instantie activiteiten wil aanbieden.

Door de onderzoeksresultaten te combineren wil ik een duidelijk beeld schetsen van de ervaringen met het vak CKV op het VMBO in Amersfoort . Verder zal ik door een analyse van de huidige situatie aanbevelingen doen over wat er volgens docenten en leerlingen verbeterd kan worden aan het vak CKV. Ook zal ik aangeven in hoeverre er behoefte is aan nieuwe projecten die tegemoet komen aan de behoeften van leerlingen en docenten, en zal ik ingaan op de mogelijkheden om deze activiteiten te bieden. Ik hoop hiermee tevens een bijdrage te kunnen leveren aan de ontwikkeling van het vak Culturele en Kunstzinnige Vorming voor het VMBO.

2. Trends in cultuurdeelname in Nederland

In *Cultuurbeleid in Nederland*, een publicatie van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCenW), wordt een aantal ontwikkelingen genoemd in de Nederlandse samenleving van na de tweede wereldoorlog die gevraagd hebben om een andere benadering van het ideaal van sociale cultuurspreiding. Het ministerie van OCenW spreekt in haar publicatie over een economische, een geografische en een sociale verandering in de Nederlandse samenleving.²

In eerste instantie wijzen de auteurs op de stijging van het welvaartsniveau in de jaren zestig, zeventig en negentig, en in mindere mate de jaren tachtig. Door de welvaartstijging heeft de Nederlander een hoger besteedbaar inkomen en meer vrije tijd tot zijn beschikking, maar door onder andere het sterk toegenomen gebruik van technische innovaties (de Nederlander besteedde in het jaar 2000 gemiddeld achttien uur per week aan mediagebruik) en de confrontatie met een steeds breder aanbod van activiteiten voor de vrijetijdsbesteding, is er tegenwoordig steeds minder tijd beschikbaar voor het ondernemen van culturele activiteiten. Ook de door de welvaartsstijging toegenomen mobiliteit heeft gevolgen voor de cultuurdeelname, wat zichtbaar is in een veranderend uitgaansgedrag. Culturele activiteiten zijn tegenwoordig onderdeel van een dagje uit en met name de stedelijke uitgaanscultuur heeft hiervan geprofiteerd. Het Nederlandse cultuuraanbod concentreert zich dan ook voornamelijk in de vier grootste steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht), waardoor inwoners van deze steden meer gelegenheid hebben om in hun directe omgeving deel te nemen aan culturele activiteiten dan mensen die elders wonen.³

De tweede ontwikkeling die wordt genoemd in *Cultuurbeleid in Nederland*, en die samenhangt met de welvaartsgroei en de toegenomen mobiliteit, is een verandering in het geografische wereldbeeld van de Nederlandse bevolking. Onder invloed van de media hebben cultuurvormen als speelfilms, televisieseries, populaire muziek en mode aan belangstelling gewonnen en lijken de regionale en nationale volkscultuur van vroeger vervangen te zijn door een mondiale massacultuur en een internationaal opererende culturele industrie. Door onder andere het toenemende gebruik van mobiele telefoons en internet hebben de traditionele kunsten en het erfgoed het moeilijker dan populaire cultuurvormen, en het zijn met name de jongeren die deze traditionele cultuuruitingen uit het oog zijn verloren. De internationalisering

² Publicatie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. *Cultuurbeleid in Nederland*. Ministerie van OCenW, 2002: p. 223-243

³ Ministerie van OCenW 2002: p. 229-233 (zie noot 1)

van de cultuur heeft voor het cultuurbeleid van de overheid als consequentie dat de criteria ‘kwaliteit en verscheidenheid’ steeds meer in internationale context moeten worden beschouwd.⁴

Als laatste ontwikkeling wordt genoemd in *Cultuurbeleid in Nederland* een verandering op sociaal vlak. De belangrijkste elementen hiervan zijn het toenemende opleidingsniveau en de steeds verdergaande informalisering en individualisering van de samenleving. De stijging van het opleidingsniveau is een constante factor van de naoorlogse periode die zich ook in de jaren negentig heeft voortgezet. De verwachting dat een hoger opgeleid publiek ook in evenredige mate meer aan cultuur zou gaan deelnemen, is niet meer dan een illusie gebleken. Het ministerie van OCenW noemt andere factoren die een nog sterkere invloed lijken te hebben op de cultuurparticipatie. Zo hebben de afname voor cultuurdeelname beschikbare tijd en de concurrentie tussen de verschillende vrijetijds mogelijkheden een negatief effect op de cultuurdeelname. Verder zijn de eisen waaraan mensen moeten voldoen als werknemer of privé-persoon toegenomen, waardoor er meer aandacht is voor lichtverteerbaar amusement voor alle lagen van de bevolking. Iets wat de traditionele cultuurvormen niet ten goede is gekomen.

De aangehaalde informalisering en individualisering hebben de ongelijkheid binnen de samenleving kleiner doen worden en ieders persoonlijke (keuze)vrijheid groter. Dit gevoel is nog eens versterkt doordat men door de toegenomen mobiliteit steeds vaker direct in contact is gekomen met andere culturen en doordat de immigratiegolf deze culturen zichtbaar heeft gemaakt in de Nederlandse samenleving. Een aanzienlijk deel van de Nederlandse jongeren is tegenwoordig afkomstig van allochtone komaf en zo is in Nederland een multiculturele samenleving ontstaan waarin verschillende subculturen naast elkaar bestaan en waarin de klassieke Westerse waarden en voorkeuren op dit moment niet langer domineren. Het is dan ook niet langer vanzelfsprekend om cultuuruitingen als hoog of laag te bestempelen.⁵

De veranderingen op economisch, geografisch en sociaal vlak hebben volgens het ministerie van OCenW ertoe geleid dat de interesse van de hedendaagse jeugd vooral uitgaat naar de eigen (internationale) jongerencultuur, die hen op steeds jongere leeftijd in een subculturele omgeving brengt van muziek, dans en mode, met geheel eigen voorschriften en conventies. Deze ervaringen spelen zich met name buitenhuis af en vormen voor de jeugd een rijke bron van gedeelde ervaringen waarlangs de socialisatie van de jongere generaties verloopt. Zodra deze socialisatie voltooid is, eisen opleiding, studie, werk, loopbaan, wonen

⁴ Ministerie van OCenW 2002: 235-237.

⁵ Ministerie van OCenW 2002: 239-243.

en gezin vele jaren de meeste aandacht op, waardoor er maar weinig bestedingsruimte overblijft voor cultuurdeelname anders dan via de goedkope en altijd beschikbare elektronische media. Dit beeld zie je terug onder de huidige bezoekers van culturele festiviteiten, waar met name hoog opgeleide mensen die niet of niet langer de zorg hebben over kinderen oververtegenwoordigd zijn.⁶

In de volgende paragraaf zal ik aan de hand van enkele theorieën en onderzoeken over cultuurdeelname nagaan of het hierboven geschetste beeld juist is.

⁶ Ministerie van OCenW 2002: 239 (zie noot 1).

3. Cultuurdeelname naar geslacht, leeftijd, opleiding en etniciteit

Voorwaarden voor kunstbeleving

Het *Sociaal Cultureel Planbureau* stelt in haar onderzoek *De Kunstzinnige burger* dat onderzoek naar cultuurparticipatie gaat om de vraag wat personen aantrekt in cultuuruitingen en waarom dat verhaal niet voor iedereen in dezelfde mate opgaat. Zij geven twee theorieën die bij kunnen dragen aan het begrip van cultuurparticipatie: de informatietheorie van Berlyne (1971) en Scitovsky (1976) en de reproductietheorie van Bourdieu (1986).

In de informatietheorie worden cultuuruitingen opgevat als een aanbod van stimuli, die door afwisseling in de mate van complexiteit als enerverend worden ervaren. Welk niveau van complexiteit als opwindend wordt ervaren is afhankelijk van de intellectuele vermogens en eerdere ervaringen van de recipiënt. Deze theorie is toegesneden op de receptieve rol van de participant en laat open of personen op vergelijkbare manier gestimuleerd worden door zelf actief deel te nemen aan cultuur.⁷

Bourdieu's reproductietheorie gaat uit van de stelling dat personen hun economische en intellectuele status onwillekeurig uitdragen in hun esthetische voorkeuren en participatiegewoonten. Het gaat hier om het feit dat de behoefte om uit te blinken of aandacht te trekken van invloed zou zijn op de cultuurdeelname. Een ander belangrijk aspect uit de reproductietheorie van Bourdieu is dat cultuuroverdracht in het gezin van bijzondere betekenis is voor de vorming van de esthetische voorkeur. Bourdieu spreekt hier van *Cultureel Kapitaal*.⁸

Ook Hans van Maanen gaat in op de voorwaarden voor kunstzinnige beleving, die deels gebaseerd zijn op de reeds genoemde informatietheorie en reproductietheorie. In het artikel *C of K in CKV* spreekt hij allereerst over de *competentie* die ingezet moet worden om een kunstwerk te ervaren. Er moet anders gezegd overeenkomst bestaan tussen het codesysteem dat in een kunstwerk opgesloten ligt en het vermogen van de recipiënt om deze te hanteren. Kunstwerken die meer competentie vereisen hebben volgens deze theorie daarom een hoger artistiek gehalte.⁹

Als tweede factor noemt Van Maanen de geestelijke *afstand* van recipiënt tot het kunstwerk. Bourdieu is van mening dat voor een artistieke ervaring op niveau de afstandelijke

⁷ Beek, Van, P., W. Knulst. *De kunstzinnige burger. Onderzoek naar amateuristische kunstbeoefening en culturele interesses onder de bevolking vanaf 6 jaar*. Sociaal en Cultureel Planbureau, 1991: p. 11

⁸ Beek 1991: p. 11-12 (zie noot 6).

⁹ Maanen, van, H. 'C of K in CKV'. *State of the Art. 15 jaar denken over kunst en cultuurbeleid*. Groningen, 1998: p. 32

wijze van kijken een voorwaarde is, omdat dit onder de gegeven maatschappelijke verhoudingen zo is ontstaan. Van Maanen haalt in zijn artikel ook Van Stokkem en Van Tas aan, die erop wijzen er dat het volledig opgaan in een esthetische ervaren juist verrijkend kan werken. Achteraf kan men dan reflecteren op de nieuw verworven indrukken. Zelfverlies en zelfbewuste reflectie kunnen op deze manier goed samen gaan.¹⁰

De derde factor die vereist is voor een artistieke ervaring wordt de dimensie van geestelijke *inspanning* genoemd, die al dan niet noodzakelijk is voor de receptie van kunst. Het gaat hier om de energie die iemand wil stoppen in een bepaalde activiteit.

Uitgaande van deze theorieën is er de verwachting dat hogeropgeleiden een voorkeur vertonen voor hoge cultuur, omdat hier een hogere mate van culturele kennis vereist is, en lageropgeleiden een voorkeur voor simpelere en ‘lagere’ vormen van cultuur. Als mensen met een relatief lage opleiding een vorm van hoge cultuur zouden ervaren is de kans volgens deze theorieën groot dat ze zich hiermee niet kunnen identificeren of dat ze het niet begrijpen. Ook autochtone inwoners van Nederland zullen over minder (Nederlands) cultureel kapitaal beschikken en zullen daarom een voorkeur vertonen voor minder complexe kunstvormen.

Hierna zal ik aan de hand van twee onderzoeken naar de cultuurdeelname van de Nederlandse bevolking beschrijven in welke mate deze theorieën een afspiegeling geven van de werkelijkheid.

Verschillen in actieve cultuurdeelname

In recent onderzoek naar de cultuurdeelname in Nederland zijn sporen van het in de vorige paragraaf geschetste beeld terug te vinden en wordt daarop voortgebouwd. In het onderzoek *De Kunstzinnige burger wordt ouder*, dat uitgevoerd is in 1998 in opdracht van het Nederlands instituut voor Kunsteducatie (LOKV), en in *Cultuurminnaars en cultuurmijders*, gepubliceerd in 2005 door het Sociaal en Cultureel Planbureau, komen dezelfde elementen naar voren. Beide onderzoeken zijn gericht op het in kaart brengen van trends in de belangstelling voor kunsten en cultureel erfgoed, de achtergrondkenmerken van de cultuurdeelnemers, en de veranderingen in de samenstelling van de groep deelnemers door de tijd heen.

De Kunstzinnige burger wordt ouder vergelijkt cijfers van kunstbeoefening uit de jaren tachtig met die van de jaren negentig. Over het geheel gesproken heeft er een daling van de cultuurparticipatie plaatsgevonden, aangezien er in 1983 nog 48 procent van de gehele

¹⁰ Maanen 1998: p. 34-36 (zie noot 9).

bevolking deel nam aan culturele activiteiten en in 1995 nog maar 37 procent. Deze afname geldt met name voor mannen, waardoor het overwicht van vrouwen onder de gehele groep van actieven alleen maar is toegenomen (44 procent tegen 31 procent).¹¹ Vrouwen zijn actiever in het beoefenen van beeldende vakken, podiumvakken en textiele werkvormen, alleen bij filmen en fotograferen zijn de mannen in de meerderheid.¹² Over het geheel gesproken blijkt dat met name de podiumvakken en de beeldende vakken populair zijn en dat er minder interesse is in textiele werkvormen en fotografie en film.¹³

Cultuurminnaars en cultuurmijders vergelijkt cijfers van kunstbeoefening uit de 1983 met die van 2003. Ook hier wordt geconcludeerd dat de actieve cultuurdeelname in de vrije tijd is afgenomen, maar dat er wel sprake is van een wisselend beeld. Met name de beeldende vakken zijn op dit moment erg populair, gevolgd door musiceren, textielwerken, fotografie en film; beeldhouwen krijgt de minste aandacht.¹⁴ Ook wordt weer duidelijk dat vrouwen over vrijwel het gehele spectrum van kunstbeoefening actiever zijn dan mannen.¹⁵

In beide onderzoeken wordt geconcludeerd dat naast geslacht ook leeftijd een beslissende factor is als het gaat om actieve cultuurdeelname. *De kunstzinnige burger* geeft aan dat het deelnamecijfer, voor zowel de jaren tachtig als de jaren negentig, het hoogst is onder de jeugd van zes tot zestien. Dit hoge deelnamecijfer houdt direct verband met de leerplicht van deze groep deelnemers, waardoor zij verplicht in aanraking komen met kunstvakken. Zodra er geen sprake meer is van leerplicht zakt dit deelnamecijfer dan ook drastisch van 59 naar 41 procent.¹⁶ Ook *Cultuurminnaars* stelt dat met name kinderen en jeugdigen (6-19 jaar) bovengemiddeld creatief actief zijn. Dit geldt met name voor de beeldende kunsten, muziek en toneel. De leeftijdscategorie 6-11 jaar is overactief in verhouding tot andere leeftijdscategorieën en kent een groei in deelname sinds 1983 (van 57% naar 64%). In de leeftijdscategorie 12-19 loopt de cultuurdeelname terug, waarna het in de leeftijdscategorie 20-64 jaar ongeveer gelijk blijft met een deelnamepercentage van rond de veertig procent. Op latere leeftijd daalt de deelname sterk.¹⁷

Ook het opleidingsniveau is van invloed op de kunstbeoefening; mensen met een hoger opleidingsniveau zijn bij vrijwel alle disciplines in de meerderheid, zo concluderen beide onderzoeken. *De kunstzinnige burger* stelt dat van de hogeropgeleiden

¹¹ Haan, de, J., W. Knulst. *De Kunstzinnige burger wordt ouder*. Utrecht, 1998: p. 23 (zie noot 11).

¹² Haan 1998: p. 23-24 (zie noot 12).

¹³ Haan 1998: p. 26-27.

¹⁴ Broek, van den, A., F. Huysmans, Haan, de, J. *Cultuurminnaars en cultuurmijders*. Trends in de belangstelling voor kunsten en cultureel erfgoed. Sociaal en Cultureel Planbureau, 2005: p. 94

¹⁵ Broek 2005: p. 85.

¹⁶ Haan 1998: p. 26-27.

¹⁷ Broek 2005: p. 87.

(HBO/Universiteit) in 1995 vijftig procent één of meer kunstvakken beoefende, tegen 21 procent van de lageropgeleiden.¹⁸ *Cultuurminnaars en Cultuurmijders* geeft aan dat in 2003 54 procent van degenen met een HBO/Universitair diploma actief is op het gebied van kunstbeoefening tegen 42 procent van HAVO, VWO en MBO en 34 procent van VMBO.¹⁹ Opvallend is dat sinds 1995 hogeropgeleiden minder tijd zijn besteden en lageropgeleiden juist meer. De hogeropgeleiden besteedden in het jaar 2000 nog wel drie tot vijf keer zoveel tijd aan het lezen van literaire boeken dan lageropgeleiden, die op hun beurt wel meer tijd besteden aan lezen dan HAVO of VWO opgeleiden.²⁰

Wat betreft de etnische achtergrond van de cultuurbeoefenaars wordt er in *De kunstzinnige burger* geconcludeerd dat allochtonen ondervertegenwoordigd als het gaat om het beoefenen van traditionele ‘witte’ cultuurvormen, maar dat er geen achterstand bestaat als er wordt uitgegaan van een brede kunstdefinitie. Het deelnamecijfer voor de beeldende vakken lag in 1995 voor wat betreft Nederlanders, Turken, Marokkanen, Surinamers en Antillianen gelijk. Indische en Molukse mensen nemen minder deel aan beeldende vakken (18 procent tegenover 13 procent). Voor de podiumvakken blijken de autochtone Nederlanders het meest actief te zijn, op de voet gevolgd door Indische en Molukse mensen. Turken en Marokkanen zijn het minst actief als het gaat om podiumvakken, maar tonen de meeste belangstelling voor textiele werkvormen en fotografie en film.²¹ In *Cultuurminnaars* wordt geconcludeerd dat mensen met een Turkse of Marokkaanse afkomst steeds vaker een bibliotheek bezoeken (37 procent in 2003), vrijwel in dezelfde mate als autochtone Nederlanders (39 procent) onder wie het gebruik terugliep. Ook het bibliotheekbezoek onder Surinaamse en Antilliaanse inwoners nam af.²²

Er wordt verder geconcludeerd dat meer dan de helft van alle Nederlanders nooit een programma over kunst en cultuur volgt op radio en televisie. Vrouwen, mensen vanaf vijftig jaar en hogeropgeleiden tonen hiervoor de meeste interesse.²³ Ondanks dat tegenwoordig bijna iedereen in de thuissituatie beschikt over televisie en internetaansluiting en dat men in de bibliotheek tegen geringe kosten boeken en andere media kunnen lezen, kiest een grote groep ervoor om het door de overheid bevorderde culturaanbod te laten voor wat het is. Het

¹⁸ Haan 1998: p. 28.

¹⁹ Broek 2005: p. 70-75

²⁰ Broek 2005: p. 62.

²¹ Haan 1998: p. 29.

²² Broek 2005: p. 61-63.

²³ Broek 2005: p.68.

stimuleren van het cultuurbereik door het vergoten van het cultuuraanbod stuit dus op grenzen.²⁴

Verschillen in receptieve cultuurdeelname

Het Sociaal en Cultuur Planbureau heeft in *Cultuurminnaars en Cultuurmijders* ook onderzocht wat de receptieve cultuurdeelnamecijfers zijn. De receptieve cultuurdeelname, en met name de deelname aan populaire cultuur, heeft volgens dit onderzoek de afgelopen twee decennia enigszins in de lift gezeten: populaire muziek kende van 1983 tot 2003 een groei van belangstelling van 72% , cabaret van 27% en film een groei van 18%. Ook vormen van cultuur uit de culturele canon konden in vergelijking met 1983 op een groter publiek rekenen: zo steeg de belangstelling voor ballet, beroepstoneel, musea, klassieke muziek en monumenten. Wel wordt opgemerkt dat enkele vormen van culturele belangstelling – musea, monumenten, ballet, klassieke muziek, kunsten via de media en musiceren – aanvankelijk een flinke stijging van het bereik kenden begin jaren negentig, om daarna weer terug te vallen. De belangstelling voor bioscoop daalde na 1983 enige tijd om vanaf 1995 weer te stijgen. Het bereik van cabaret, dat lange tijd gelijk bleef, werd in de tweede helft van de jaren negentig fors vergroot.²⁵

In *Cultuurminnaars en Cultuurmijders* wordt geconcludeerd dat net als bij actieve cultuurdeelname vrouwen bijna over het gehele spectrum meer in receptieve cultuur geïnteresseerd zijn dan mannen. Alleen de belangstelling voor archieven en archeologie en de actieve inzet voor cultureel erfgoed leeft sterker onder mannen. Filmbezoek is een sekseneutrale vorm van uitgaan. Er wordt gesuggereerd dat het verschil tussen de cultuurdeelname van mannen en vrouwen nog veel groter zou zijn als vrouwen hun mannelijke partner minder vaak op sleeptouw zouden nemen.²⁶

Ook naar leeftijd bestaan er forse verschillen in het bereik van de diverse vormen van cultuur. Cultureel erfgoed, uitvoeringen van klassieke muziek, kunstprogramma's via de media en literair lezen kennen een veel groter publiek onder ouderen dan jongeren. Jongeren zijn daarentegen oververtegenwoordigd bij museumbezoek, monumentenbezoek, toneelbezoek (met name amateurkunst) en bioscoopbezoek. De interesse daalt voor deze vormen tijdens de puberteit en herstelt onder volwassenen, om daarna weer af te nemen naarmate de leeftijd vordert. Ballet, cabaret en populaire muziek kennen een piek in de

²⁴ Broek 2005: p. 71.

²⁵ Broek 2005: p. 92.

²⁶ Broek 2005: p. 95-96.

leeftijd van 20 tot 64 jaar, klassieke muziek kent een piek in de leeftijd van 50 tot 79 jaar, en kunstprogramma's via de media, archieven, archeologie en erfgoed hebben de meeste belangstelling onder mensen vanaf vijftig jaar.²⁷

Het cultuurbereik kent, net als met sekse en leeftijd, een eenduidige samenhang met opleidingsniveau. Wat hierbij voor de actieve cultuurdeelname geldt, geldt ook voor de receptieve cultuurdeelname op. Zowel bij populaire cultuuruitingen als traditionele cultuuruitingen zijn de hoogstopgeleiden (HBO of Universiteit) oververtegenwoordigd. Uitschieters hierbij zijn ballet, klassiek concert, literair lezen en archieven. Degene met als hoogst genoten opleiding VMBO zijn daarentegen over het gehele spectrum het minst actief. De oververtegenwoordiging van hogeropgeleiden doet zich overal voor, wat duidt op een onderbenutting van het culturele aanbod onder degenen die minder opleiding hebben genoten. *“Het geringere cultuurbereik onder lageropgeleiden is niet uitsluitend een kwestie van het bereikbaar maken van het wat moeilijker of complexer deel van het aanbod, maar meer nog een kwestie van activering van een groep die kennelijk in het algemeen niet snel geneigd is aan cultuur deel te nemen, ongeacht of het daarbij om de ‘hogere’ kunst of de toegankelijke vormen van cultuurproductie gaat”*, zo geeft het Sociaal en Cultureel Planbureau aan.²⁸

Ook over de verschillen in receptieve cultuurdeelname naar etnische achtergrond is een eenduidig beeld te geven. Dit komt in grote lijnen overeen met het beeld van de actieve cultuurdeelname, waar autochtone Nederlanders in de meerderheid zijn. Het cultuurdeelnamecijfer onder Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Antilliaanse inwoners van Nederland is pas vastgelegd vanaf 1995 en kent sindsdien een kleine groei. Onder Turken en Marokkanen is het cultuurbereik gering, dit geldt met name voor bezoek aan musea, archieven, cabaret, toneel, bioscoopbezoek, cultureel erfgoed en ballet. Ook Surinaamse- en Antilliaanse Nederlanders blijven op onderdelen achter, met name bij monumenten, klassieke muziek, musea en archieven. In enkele opzichten lopen Surinaamse en Antilliaanse inwoners juist voorop, dit geldt voor ballet, filmbezoek en musiceren/zingen. Toneel lijkt daarentegen iets te zijn voor alle culturen.²⁹

²⁷ Broek 2005: p. 96-97.

²⁸ Broek 2005: p. 97-98.

²⁹ Broek 2005: p. 96-98.

4. Culturele en Kunstzinnige vorming in het Voortgezet Onderwijs

Een van de nieuwe maatregelen om cultuurdeelname onder de jeugd te bevorderen zat verankerd in de invoering van de basisvorming voor het voortgezet onderwijs, die in augustus van 1993 op alle scholen voor het voortgezet onderwijs werd ingevoerd. De basisvorming duurt afhankelijk van schooltype twee tot vier jaar. Elke leerling krijgt in les in vijftien vakken waaronder tenminste twee kunstvakken. De kunstvakken omvatten één beeldend vak (tekenen, handvaardigheid, fotografie, film of audiovisuele vormgeving) en een keuze uit de vakken dans, drama en muziek. In 2004 is na een grondige evaluatie een aantal veranderingen doorgevoerd in het programma, waardoor het programma nu voor twee derde bestaat uit een verplicht onderdeel, waarvan de kunstvakken deel uit maken, en één derde uit een vrij gedeelte.³⁰

De volgende stap om cultuurdeelname onder de jeugd te bevorderen kwam tot uiting in *Cultuurnota 1997-2000*, waarin verschillende voorstellen voor educatieve activiteiten en projecten werden gehonoreerd. De toenmalige staatssecretaris van OCenW, Nuis, onderkende hiermee het belang van cultuureducatie voor kunstparticipatie en maakte dit zelfs tot het belangrijkste aandachtspunt van zijn beleid.³¹ Om de hiervoor belangrijk geachte relatie tussen de cultuursector en het onderwijs te versterken, bracht hij samen met staatssecretaris Netelenbos van Onderwijs in 1997 de nota *Cultuur en School* uit, dat als aanvulling moet worden gezien op bestaande voorzieningen als de museumjaarkaart, de jaarlijkse kunstbenedwedstrijden voor jongeren, de financieringsregeling van kunstaankopen, de Open Monumentendagen en de campagnes voor de bevordering van het lezen. Bij de start van het project *Cultuur en School* lag het zwaartepunt, wat betreft het voortgezet onderwijs, bij de invoering van het vak ‘Culturele en Kunstzinnige Vorming’ (CKV). Verder werd in het kader van *Cultuur en school* gestaag verder gewerkt aan de verbetering van de positie van cultuureducatie op scholen.³²

Het nieuwe vak Culturele en Kunstzinnige Vorming 1 (CKV1) is met ingang van het schooljaar 1999/2000 voor alle vierde klassen op HAVO en VWO ingevoerd en is onderdeel van het algemeen verplichte deel in de tweede fase. De algemeen geformuleerde doelstelling voor het vak CKV op HAVO en VWO luidt: ‘De kandidaat kan een gemotiveerde keuze maken voor betekenisvolle activiteiten op het gebied van kunst en cultuur, op grond van:

³⁰ Publicatie van Cultuurnetwerk Nederland. *Zicht op... cultuureducatie in het voortgezet onderwijs*. Cultuurnetwerk, 2002: p. 5.

³¹ Maanen 1998: 24.

³² Ministerie van OCenW 2002: 249-251.

ervaring met deelname aan culturele activiteiten, kennis van kunst en cultuur, praktische activiteiten op het gebied van één of meer kunstdisciplines en de reflectie daarop.' Dit zijn de vier domeinen waaruit het vak CKV bestaat. HAVO leerlingen moeten tenminste zes culturele activiteiten ondernemen en VWO leerlingen tenminste tien. Het vak wordt afgesloten met een schoolexamen dat bestaat uit het zogeheten kunstdossier.

Nadat CKV op HAVO/VWO met succes was ingevoerd, werd dit vak vanaf het schooljaar 2003-2004 ook verplicht gesteld voor leerlingen van het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (VMBO).³³

CKV op het VMBO

Per 1 augustus 1999 zijn VBO, MAVO en sommige vormen van voortgezet speciaal onderwijs samengevoegd tot het VMBO, het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs. Deze vernieuwing is erop gericht de aansluiting tussen het voormalig MAVO/VBO/VSO op het middelbaar beroepsonderwijs (MBO) te verbeteren. Het VMBO bereidt ruim zestig procent van alle leerlingen in het voortgezet onderwijs voor op een vervolgopleiding of op de arbeidsmarkt en kent vier sectoren: techniek, zorg en welzijn, economie en landbouw. Binnen hun sector kiest de leerling uit vier leerwegen: de theoretische leerweg, de gemengde leerweg, de kaderberoepsgerichte leerweg en de basisberoepsgerichte leerweg. De theoretische-, de gemengde- en de kaderberoepsgerichte leerweg bereiden de leerlingen voor op de middenkader- en vakopleidingen in het MBO, en de basisberoepsgerichte leerweg laat leerlingen doorstromen naar de basisberoepsopleidingen in het MBO.³⁴ Alleen vanuit de theoretische leerweg is eventueel doorstroming naar de HAVO mogelijk. Binnen het lesprogramma is er een gemeenschappelijk deel dat verplicht is voor alle leerlingen, waarvan de kunstvakken deel uitmaken. Voor de kunstvakken wordt in plaats van een centraal examen een schoolexamen afgenomen.³⁵

De leerlingen op het VMBO krijgen onderwijs in de kunstvakken. Deze kunstvakken zijn verdeeld in kunstvakken 1 en kunstvakken 2. Kunstvakken 1 is de naam voor het verplichte gedeelte van het kunstonderwijs op het VMBO en omvat zowel het kunstonderwijs in de basisvorming (beeldende vorming, muziek, dans en drama) als het vak CKV. Kunstvakken 1 heeft een verplicht aantal studie-uren van 320 uur, waarvan 280 uur voor

³³ Publicatie van Cultuurnetwerk Nederland 2002: 9.

³⁴ Website ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen. 14 november 2005.
<http://www.minocw.nl/VMBO/algemeen.html>.

³⁵ Website ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen. 14 november 2005.
<http://www.minocw.nl/VMBO/algemeen.html>.

kunstonderwijs in de basisvorming en veertig uur voor het vak CKV. Kunstvakken 2 is een keuzevak dat aangeboden wordt in de theoretische leerweg en de gemengde leerweg in het derde en vierde leerjaar. De leerlingen kunnen kiezen uit een van de beeldende vakken of dans, drama en muziek.³⁶

Bij CKV in het VMBO ondernemen de leerlingen tenminste vier verschillende culturele activiteiten, waarbij een spreiding over de verschillende kunstdisciplines wordt gestimuleerd. Daarnaast maken de leerlingen een kunstdossier, waarin verslag van de ondernomen activiteiten wordt gedaan. Dit kunstdossier vormt het uitgangspunt voor het schoolexamen. Kunstvakken 1 is verplicht gesteld vanaf augustus 2001. Het examenonderdeel is pas in augustus 2003 verplicht ingevoerd.³⁷ Net zoals op HAVO/VWO ontvangen de leerlingen van het VMBO CKV bonnen ter waarde van 22,70 Euro per leerling, waarmee zij geheel of gedeeltelijk hun culturele activiteiten kunnen bekostigen.³⁸

Doelstellingen van het vak

Kern van CKV zijn vier culturele activiteiten en het kunstdossier. Dit kunstdossier vormt het uitgangspunt voor het schoolexamen. De doelstelling van het ministerie is om leerlingen kennis te laten maken met hun culturele omgeving en ze zelfstandig een keuze te leren maken uit het culturele aanbod. Horizonverruiming is daarbij het uitgangspunt en leerlingen maken kennis met voor hen nieuwe vormen van kunst en cultuur. Daarvoor zijn leerlingen zelf actief, werken zelfstandig of in kleine groepjes. Er is bij het vak CKV veel aandacht voor het oefenen van vaardigheden, zowel vaardigheden die binnen het vak CKV als eindterm beschreven staan, als vaardigheden die gelden voor het VMBO als geheel.³⁹

De exameneisen voor het vak CKV, die zijn opgesteld door het ministerie, sluiten aan bij de drie hoofdkenmerken van het totale voortgezet onderwijs: het bieden van een brede persoonlijke en maatschappelijke vorming aan elke leerling, het centraal stellen van een actieve, zo zelfstandig mogelijk lerende leerling en het recht doen aan en benutten van verschillen tussen leerlingen.⁴⁰

Het schoolexamen voor het vak CKV heeft de vorm van een examendossier en bevat een overzicht van de afgelegde toetsen en uitgevoerde opdrachten, de behaalde resultaten en informatie over het handelingsdeel. Het examendossier kan gespreid over het derde en vierde

³⁶ Publicatie van Cultuurnetwerk Nederland 2002: 9.

³⁷ Bemmél, H, van. *Dossier CKV*. Enschede, 2003: p.12

³⁸ Publicatie van Cultuurnetwerk Nederland 2002: 9 (zie noot 48).

³⁹ Bemmél 2003: 12 (zie noot 46).

⁴⁰ Website CFI. *Examenprogramma VMBO kunstvakken 1*. http://www.cfi.nl/Images/kunstvak_tcm2-5140.PDF: p. 2.

jaar worden opgebouwd en heeft ten minste betrekking op de volgende vier exameneenheden: *oriëntatie op leren en werken, basisvaardigheden, culturele activiteiten, en reflectie en kunstdossier.*

Het *oriënteren op leren en werken* houdt in dat de kandidaat zijn eigen mogelijkheden en interesses ten aanzien van kunst en cultuur moet kunnen benoemen in relatie tot vervolgstudie en beroep, en in relatie tot het maatschappelijk leven. Hiermee hangt samen het kennis nemen van het culturele leven in de eigen woonplaats/regio en het kunnen noemen van de invloed die ICT heeft voor branches die verbonden zijn met kunst en cultuur.

De exameneenheid *basisvaardigheden* geeft aan dat de leerling een aantal basisvaardigheden moet beheersen. Het gaat hier om: het raadplegen van bronnen en het selecteren en ordenen van informatie, het gebruiken van instrumenten en apparaten op een doeltreffende en verantwoorde wijze, het maken van een leer- en werkplanning en het bewaken van het leer- en werkproces, het maken van een eenvoudige product- en procesevaluatie en hieruit conclusies trekken, het onderhandelen met medeleerlingen bij het samenwerken, rekening houden met verschillen tussen mensen die voortkomen uit verschillende achtergronden, beargumenteerde kritiek leren geven rekening houdende met de gevoelens van medeleerlingen, het accepteren van kritiek en deze gebruiken om tot betere resultaten te komen, en het verzorgen van een presentatie.

De exameneenheid *culturele activiteiten* eist dat de leerling tenminste vier culturele activiteiten ondernemen tijdens het vak, waarbij een brede spreiding over de verschillende kunstdisciplines (beeldende vormgeving, dans, drama en muziek) wordt gestimuleerd. Verder kan de leerling een zelfstandige keuze maken uit het culturele aanbod.

Als laatste eenheid wordt vermeld het *kunstdossier en reflectie*. Dit betekent dat de leerling in het kunstdossier verslag doet van de culturele activiteiten en de voorbereiding daarvan. Dit kan door middel van woord, beeld, beweging en/of geluid en ICT. De leerling kan aan de hand van zijn kunstdossier reflecteren op zijn ervaringen, interpretaties en waarderingen.⁴¹

Invulling van het vak

Voor de invulling van de veertig klokuren die zijn vastgesteld voor het vak CKV geeft het ministerie van OCenW een stappenplan dat gevolgd kan worden. Het beschikbare lesmateriaal is gebaseerd op dit stappenplan. Binnen deze methodiek staat de zelfstandig

⁴¹ Website CFI. *Examenprogramma VMBO kunstvakken 1*. http://www.cfi.nl/Images/kunstvak_tcm2-5140.PDF: p.12-13

werkende leerling centraal, waardoor de docent minder klassikaal les zal geven en vaker als begeleider zal fungeren. Het stappenplan bestaat uit zeven onderdelen waardoor de leerlingen stapsgewijs kennismaken met Kunst en Cultuur.⁴²

In de eerste stap *wat is kunst en cultuur?* formuleren de leerlingen een definitie voor kunst en cultuur. Deze definitie wordt voor het VMBO ruim gedefinieerd (inclusief jongeren cultuur en verschillende culturen). De beginsituatie van de leerling bepaalt waar hij begint en hoever hij komt bij zijn kennismaking met kunst en cultuur⁴³

De tweede stap bestaat uit het *in kaart brengen van de lokale of regionale culturele omgeving*. Doel hiervan is om een goede indruk te krijgen van alle verschillende culturele mogelijkheden op lokaal en regionaal niveau. De informatie kan verzameld worden door gebruik te maken van onder andere het telefoonboek, de gouden gids, het internet, de bibliotheek en interviews. De bedoeling is dat daarna in samenwerking met een consulent van een steunfunctie-instelling een ronde wordt gemaakt langs de culturele instellingen. Door bijvoorbeeld workshops, die met CKV-bonnen kunnen worden betaald, maken de leerlingen kennis met de verschillende kunstdisciplines.⁴⁴

De derde stap *kiezen voor kunst* houdt in dat de leerlingen op basis van de door hen geformuleerde definitie kiezen voor een bepaalde kunstdiscipline. Hierover verzamelen ze informatie om vervolgens een aansluitende activiteit te kiezen.⁴⁵

Als voorbereiding op de activiteit gaan ze daarom op zoek naar specifieke informatie omtrent de activiteit. Dit *onderzoek* richt zich onder andere op de personen, de techniek en de plek van de activiteit.⁴⁶

Als het onderzoek is afgerond, ondernemen de leerlingen een *activiteit* op het gebied van beeldende kunst, dans theater of muziek. Hierin staan ervaring en beleving centraal. Deze activiteiten kunnen worden betaald met de CKV-bonnen.⁴⁷

Het verslagdoen van de ervaringen met de activiteit *het kunstdossier* vormt de volgende stap in het stappenplan. In dit dossier kunnen leerlingen alle informatie verzamelen die ze zijn tegengekomen bij hun onderzoek. Verder omvat het dossier *de reflectie* (de eigen mening en ervaring van de leerling) en ingevulde werkbladen of kijkwijzer (lesprogramma). De vorm van het verslag wordt door de leerlingen zelf bepaald. Dit kan schriftelijk of door middel van bijvoorbeeld een serie foto's, een website of een videoband. De reflectie aan de

⁴² Bommel 2003: 13.

⁴³ Bommel 2003: 14.

⁴⁴ Bommel 2003: 16.

⁴⁵ Bommel 2003: 17.

⁴⁶ Bommel 2003: 17.

⁴⁷ Bommel 2003: 18.

hand van het kunstdossier kan schriftelijk, maar een gesprek of presentatie motiveert de leerling meer en is informatiever.⁴⁸

CKV wordt afgesloten met een *presentatie* waarin de leerlingen hun ervaringen presenteren aan hun klasgenoten, docenten en eventueel ouders. De presentatie kan de leerlingen stimuleren omdat er wordt toegewerkt naar een einddoel en het geeft de leerlingen in de klas een beeld van de hele reikwijdte van kunst en cultuur. De stappen *kiezen voor kunst, onderzoek, het ondernemen van een activiteit, kunstdossier en reflectie* en *presentatie* worden vier keer herhaald, waardoor het kunstdossier uiteindelijk informatie bevat van vier ondernomen activiteiten. Dit dossier vormt de basis van het reeds besproken schoolexamen, waarin de leerling moeten kunnen aangeven: hoe hij zich heeft georiënteerd op studie en beroep, aan welke vaardigheden hij heeft gewerkt, welke vier culturele activiteiten hij heeft ondernomen en wat zijn interpretatie en waardering is van de ondernomen activiteiten.⁴⁹

⁴⁸ Bommel 2003: 19.

⁴⁹ Bommel 2003: 20.

5. Methode empirisch onderzoek

In de voorafgaande paragrafen heb ik een beeld geschetst van de cultuurparticipatie van de Nederlandse bevolking en heb ik een overzicht gegeven van de kunst- en cultuurvakken op het voortgezet onderwijs en ben ik ingegaan op de plaats die CKV inneemt binnen het onderwijsprogramma van het VMBO. Verder zijn de doelstellingen en het daaraan gekoppelde stappenplan aan bod gekomen die voor het vak CKV zijn opgesteld door het Ministerie van OCenW. Deze inleidende paragrafen vormen de basis voor mijn eigen onderzoek, dat bestaat uit twee onderdelen.

Het eerste gedeelte bestaat uit een samenvatting van zes interviews met CKV docenten en één interview met een consulent van een steunpuntorganisatie. Het interview is opgebouwd uit de volgende elementen:

- de gehanteerde doelstellingen voor het vak
- de invulling van het vak
- de ervaringen met het vak
- het aanbieden van activiteiten.

De interviews met docenten heb ik afgenomen op zes verschillende scholen van drie verschillende scholengemeenschappen. Om een zo evenwichtig mogelijk beeld te kunnen schetsen van het vak CKV op het VMBO heb ik drie interviews afgenomen met docenten op de basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg (Het Stromenland *Liendertseweg*, Het Stromenland *Hooglandseweg*, Guido de Brès), en drie interviews met docenten op de theoretische- en gemengde leerweg (Het Nieuwe Eemland College, Het Stromenland *Muurhuizen*, Farel College).

Het tweede gedeelte van mijn eigen onderzoek bestaat uit enquêtes onder leerlingen van het VMBO die het vak reeds gevolgd hebben. De enquête bestaat uit de volgende elementen:

- culturele achtergrond van de leerlingen
- mate waarin de leerlingen van huis uit worden gestimuleerd deel te nemen aan culturele activiteiten
- ervaringen van de leerlingen met het vak
- visie van de leerlingen op het vak
- culturele interesses van de leerlingen

- kennis van culturele omgeving.

Het grootste gedeelte van de enquête bestaat uit meerkeuzevragen, omdat het hier gaat om kwantificeerbare elementen. Bij enkele vragen naar ervaringen met het vak, visie op het vak en kennis van culturele omgeving heb ik gebruik gemaakt van open vragen. Op deze manier heb ik de leerlingen willen aanzetten zoveel mogelijk zelf met informatie te komen zonder sturing door de mogelijke antwoorden.

Om een zo evenwichtig mogelijk beeld te kunnen schetsen van het vak CKV op het VMBO heb ik de enquêtes afgenomen op twee scholen voor de basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg (Het Stromenland *Liendertseweg*, Guido de Brès), en op twee scholen voor de theoretische- en gemengde leerweg (Het Stromenland *Muurhuizen*, Farel College).

Door de bovenstaande twee onderdelen te combineren hoop ik een duidelijk beeld te kunnen schetsen van de ervaringen van leerlingen en docenten met het vak, de sterke en zwakke punten van het vak, de mogelijke verbeterpunten en de mogelijkheid tot het aanbieden van nieuwe projecten.

6. Resultaten interviews docenten

Als eerste onderdeel van het empirisch onderzoek neem ik interviews af bij zes docenten CKV, die werkzaam zijn op zes verschillende VMBO scholen in Amersfoort.⁵⁰ Deze docenten zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van het vak en kunnen uit eerste hand aangeven wat de sterke en zwakke punten van het vak zijn, en hoe de leerlingen het vak ervaren. Zoals aangegeven biedt het VMBO onderwijs aan meer dan de helft van de Nederlandse jongeren. Zij kiezen uit vier verschillende leerwegen waardoor het VMBO een enorme diversiteit aan interesses en opleidingsniveaus kent. Om een evenwichtig beeld te kunnen geven van de situatie in Amersfoort heb ik drie docenten benaderd die lesgeven in de kaderberoepsgerichte- of basisberoepsgerichte leerweg (KL/BL), en drie docenten die lesgeven in de theoretische- of gemengde leerweg (TL/GL).

In de benaderfase voorafgaand aan de interviews blijkt al snel dat docenten in het voortgezet onderwijs het erg druk hebben. Als voorwaarde voor het interview noemen de docenten dan ook meestal dat het interview plaats moet vinden op de school waar de desbetreffende docent lesgeeft, vaak in een tussenuur. Dit geldt voor vijf van de zes interviews. Het voordeel hiervan is dat je als interviewer direct een goed beeld krijgt van de school en kan inschatten in hoeverre de leerweg van invloed kan zijn op de onderzoeksresultaten.

Duidelijk wordt hierdoor al meteen dat het VMBO, ook al kent zij vier leerwegen, valt onder te verdelen in twee groepen: leerlingen die een beroepsgerichte leerweg volgen (BL/KL), en de leerlingen die een theoretische gerichte leerweg volgen (TL/GL). Hierbij is de theoretische leerweg, wat betreft lesinhoud en denkwijze van de leerlingen, het meest abstract en de basisberoepsgerichte leerweg het meest concreet. Zo worden voor de TL (de oude MAVO) dan ook alleen maar theoretische lessen gegeven in ‘gewone’ lokalen en worden voor de gemengde-, kaderberoepsgerichte-, en basisberoepsgerichte leerweg steeds meer praktijklessen gegeven.

Op *Liendertseweg*, *Hooglandseweg* en *Guido de Brès* wordt lesgegeven in de basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg. Op deze scholen vindt je dan ook veel praktijklokalen voor onder andere techniek, bouw en verzorging. De docenten benadrukken dat deze leerlingen op de praktijk zijn gericht en moeite hebben met de theoretische achtergrond van het vak. Op *Nieuwe Eemland*, *Farel College* en *Muurhuizen*

⁵⁰ Bijlage I bevat een lijst van de geïnterviewde docenten

wordt lesgegeven in de theoretische- en gemengde leerweg en zijn de leerlingen gewend aan de theorie, voor deze leerlingen vormt het vak juist een welkome afwisseling op de theoretische lessen.

Er zijn nog andere verschillen op te merken tussen de scholen, dit zijn vooral culturele verschillen. De drie vestigingen van het Stroomland (*Muurhuizen*, *Liendertseweg* en *Hooglandseweg*) en *Het Nieuwe Eemland* zijn onderdeel van het Meridiaan College, een katholieke scholengemeenschap. Het beleidsplan benadrukt dat deze scholengemeenschap zich wil onderscheiden als cultuurschool. Alleen op *Muurhuizen* krijg ik daadwerkelijk het idee dat cultuur echt een belangrijke plaats inneemt op school, in de vorm van onder andere cultuurdagen en buitenschoolse activiteiten. Wat opvalt is dat met name *Liendertseweg* en *Hooglandseweg*, ondanks hun Rooms-Katholieke achtergrond, open staan voor leerlingen van welk geloof en cultuur dan ook, waardoor dit redelijk gekleurde scholen zijn. Het *Guido de Brès* is daarentegen een gereformeerde scholengemeenschap, waar voornamelijk autochtone Nederlandse kinderen zitten uit de gehele regio, en waar de samenstelling van de onderzochte klassen bovendien homogeen van aard is. 't *Farel College* maakt onderdeel uit van *Meerwegen scholengroep*, dat Christelijk voortgezet onderwijs verzorgt in Amersfoort, Bunschoten en Nijkerk. Op het *Farel college* zijn er geen aparte lessen ingeroosterd voor het vak CKV, maar wordt er tijdens de lessen tekenen en muziek aandacht besteedt aan enkele aspecten van het vak CKV. De verplicht gestelde veertig uur worden op deze school dan ook niet gehaald. Er bestaat op deze school discussie over de wijze waarop CKV in het VMBO moet worden ingevoerd.

Omdat tijdens de interviews steeds weer naar voren komt dat *Bureau Kunsteducatie* een belangrijke rol speelt in Amersfoort bij de samenstelling van het programma voor CKV, heb ik tevens een interview afgenomen bij Anton Groot, verantwoordelijk voor alles omtrent CKV bij Bureau Kunsteducatie Amersfoort. Groot is nauw betrokken bij de samenstelling van *De Kunstenkrant* en *Het Docentenmagazine*, waarin een overzicht wordt gegeven van de culturele activiteiten in de provincie Utrecht die geschikt worden geacht voor het vak CKV. Daarnaast is Bureau Kunsteducatie zeer actief betrokken bij ontwikkeling van de voorzieningen voor het vak CKV op scholen. Alle ondervraagde docenten geven aan dat de documentatie en de gesprekken met Bureau Kunsteducatie een belangrijke rol spelen bij het samenstellen van het activiteitenprogramma.

Zoals al eerder vermeld zijn de interviews afgenomen om informatie te verzamelen over de volgende elementen van het vak CKV:

- de gehanteerde doelstellingen voor het vak
- de invulling van het vak
- de ervaringen met het vak
- het aanbieden van activiteiten.

Deze elementen zal ik afzonderlijk behandelen zodat er een duidelijk beeld ontstaat en vergelijkingen tussen de verschillende scholen gemaakt kunnen worden. Het interview heb ik gedaan aan de hand van de door het ministerie opgestelde doelstellingen en het opgestelde stappenplan ter invulling van het vak CKV.

Gehanteerde doelstellingen voor het vak CKV

Tijdens het interview heb ik allereerst gevraagd naar de doelstellingen die gehanteerd worden voor het vak CKV op de verschillende scholen. Vervolgens heb ik gevraagd in welke mate de doelstellingen die door het ministerie zijn opgesteld reëel zijn en gehaald worden.

De doelstelling wordt op de meeste scholen heel algemeen gesteld, namelijk het kennismaken met kunst en cultuur. Hierbij staat de ervaring centraal. Clement (docent op Guido de Brès) zegt hierover: *“Het is belangrijk dat de leerlingen plezier krijgen in het bezig zijn met kunst en cultuur, anders zullen ze zich hierin de toekomst nooit meer mee bezig houden”*. Zij voegt hier verder aan toe dat het vak CKV een gereformeerde school als Guido de Brès de kans geeft de leerlingen kennis te laten maken met de diversiteit in de samenleving. *“Onze leerlingen zijn over het algemeen heel beschermd opgevoed en maken normaal gesproken pas op latere leeftijd kennis met de multiculturele samenleving. Door het vak CKV komen ze nu al in derde klas in aanraking met andere culturen”*.

Van Venetiën (Muurhuizen) geeft aan dat de doelstellingen die zijn opgesteld door het ministerie zoveel mogelijk gevolgd worden, naast de kennismaking met kunst en cultuur wijst hij op het belang van de reflectie na het ondernemen van de activiteit. Van de Haterd (Nieuwe Eemland) acht het van belang dat de kennismaking de leerlingen in staat stelt een weg te vinden in het culturele aanbod.

In paragraaf 4.2 is al aangegeven dat het schoolexamen voor het vak CKV middels een examendossier wordt afgelegd. Dit examendossier heeft betrekking op de exameneenheden: oriëntatie op leren en werken, basisvaardigheden, culturele activiteiten en reflectie en kunstdossier.

Oriëntatie op leren en werken: De exameneenheid *oriëntatie op leren en werken*, waarin de leerlingen kennis maken met hun culturele omgeving en zich oriënteren op studie

en beroep, blijkt voor sommige scholen een probleem te zijn. Op Hooglandseweg komt de oriëntatie op studie en beroep niet aan bod tijdens het vak CKV. Goeken, de docent op deze school, geeft aan dat er geen tijd besteed wordt aan dit onderdeel omdat het de leerlingen gewoon niet interesseert. Op het Guido de Brès wordt er alleen voor de praktijkgerichte klassen aandacht besteed aan de oriëntatie, omdat deze meer raakvlakken hebben met de technische kan van culturele activiteiten. Op het Farel wordt er door gebrek aan tijd in het programma, er zijn immers geen aparte uren ingeroosterd voor het vak CKV, geen aandacht besteed aan de oriëntatie op leren en werken. Dit gebeurt overigens wel op de HAVO en VWO richtingen. Op Liendertseweg wordt er alleen aandacht geschonken aan dit onderdeel als de docent merkt dat een leerling interesses heeft in kunst en cultuur of een bepaalde vaardigheid goed beheerst. Is dat niet het geval dan wordt er vrijwel geen aandacht aan besteed. Op Muurhuizen wordt er niet direct tijdens het vak aandacht besteed aan deze oriëntatie, maar tijdens de jaarlijkse TL-top. Er worden dan drie uur lang workshops gegeven in de richtingen Zorg en Welzijn, ICT, Theaterexperience en English allround. Deze workshops moeten de aansluiting op het ROC te verbeteren. Alleen Het Nieuwe Eemland besteedt daadwerkelijk tijdens het vak aandacht aan de oriëntatie op studie en beroep, die per discipline wordt behandeld. Er wordt in groepsverband gesproken over de banen en studies die samenhangen met de desbetreffende kunstdiscipline. Verder wordt ingegaan op de bereikbaarheid van de genoemde beroepen binnen het eigen kader van de leerlingen.

Ook het in kaart brengen van de culturele omgeving blijkt voor sommige leerlingen een probleem te zijn. Op Hooglandseweg is er eigenlijk geen tijd in het programma voor het in kaart brengen van de culturele omgeving, zo geeft Goeken aan. *“In deze fase gaat gewoon erg veel tijd zitten en die heb je als docent CKV helaas niet. Daarom probeer ik dit wel met een kaderklas, die een uitstapje moeten verzinnen voor alle andere klassen. Dit is mogelijk omdat zij meerdere uren voor toerisme hebben.”* Ook Petersen van Liendertseweg benadrukt dat het voor de leerlingen moeilijk is om hun culturele omgeving in kaart te brengen, met name door een gebrek aan kennis van de eigen stad. *“Ze weten bijna geen enkele straatnaam in Amersfoort en kennen de stad in zijn totaliteit gewoon heel erg slecht. Het is dan ook bijna onmogelijk waar de culturele instellingen zich begeven en om dit in kaart te brengen, ze hebben daarvoor gewoon te weinig kennis van hun stad”*. Op het Farel is er voor dit onderdeel geen tijd in het programma door het beperkt aantal lessen dat voor CKV is ingeroosterd. De overige scholen besteden hier wel enige aandacht aan. Muurhuizen doet dit tijdens de jaarlijkse cultuurmiddag op school, waardoor leerlingen kennis maken met culturele instellingen en cultureel erfgoed in Amersfoort. Tijdens de lessen wordt ingegaan op het

aanbod van culturele activiteiten, middels de folders van culturele instellingen en de kunstenkrant van Bureau Kunsteducatie. Van Venetiën geeft aan dat de culturele instellingen ook redelijk actief zijn richting scholen. “*Deze organisaties weten ook dat je moet beginnen bij de jeugd. Als je daar niet begint, houdt het op. Dat is de doelgroep waar je het later van moet hebben.*” Op Het Nieuwe Eemland krijgen de leerlingen de opdracht een plattegrond te maken waarin alle kunst en cultuuruitingen zichtbaar zijn, zoals beelden, theaters en musea. In een volgende opdracht gaan de leerlingen in hun directe omgeving (bijvoorbeeld de wijk waarin ze wonen) op zoek naar uitingen van kunst en cultuur. Op Guido de Brès wordt een zelfde soort opdracht gegeven.

Basisvaardigheden: Wat betreft de exameneenheid basisvaardigheden wordt een redelijk eenduidig beeld gegeven door de docenten. Op een aantal scholen wordt aandacht besteed aan fotografie en videobewerking tijdens de lessen CKV, zoals op Het Nieuwe Eemland, Het Farel College, Hooglandseweg en Liendertseweg. Ook wordt duidelijk dat dit voor veel docenten niet het belangrijkste element is van het vak CKV, maar dat met name de ervaring en kennismaking met kunst en cultuur centraal staat. Het doen van onderzoek blijkt ook in een aantal gevallen niet in het programma te zijn opgenomen. Op het Farel is er geen tijd voor dit onderdeel in het programma, net zoals op Hooglandseweg. Op het Eemland komt dit onderdeel niet aan bod omdat dit door de docent van ondergeschikt belang wordt geacht. De overige scholen doen dit aan de hand van het lesprogramma of de kijkwijzers. Hierbij staat de zelfstandig werkende leerling centraal.

Culturele activiteiten: De exameneenheid *culturele activiteiten* bevat twee elementen. Het eist ten eerste dat de leerling tenminste vier culturele activiteiten onderneemt tijdens het vak, waarbij een brede spreiding over de verschillende kunstdisciplines, beeldende vormgeving, dans, drama en muziek, wordt gestimuleerd en ten tweede dat de leerling leert een zelfstandige keuze te maken uit het culturele aanbod. Deze exameneenheid wordt op vijf van de zes scholen nageleefd. Alleen het Farel college onderneemt er over het algemeen drie, omdat er niet meer tijd beschikbaar is voor CKV. Ook de spreiding over de verschillende kunstdisciplines wordt op elke school nageleefd. Geen enkele school staat het toe dat de leerlingen tweemaal dezelfde activiteit ondernemen.

Het zelfstandig een keuze leren maken uit het culturele aanbod zorgt voor meer problemen op de scholen; sommige scholen voelen zich gedwongen het programma vast te stellen, omdat de leerlingen zelf weinig initiatief tonen. Petersen (Liendertseweg) geeft aan:

“Bij leerlingen op deze school is het niet haalbaar ze een eigen keuze te laten maken. Je kan ze wel stimuleren om die keuze te maken, alleen ze doen het gewoon niet. Op de gemengde- en theoretische leerweg is dit nog enigszins mogelijk, daar gebeurt het vaak half om half”.

Ook Goeken (Hooglandseweg) deelt deze mening. *“Je moet een gebied afbakenen waarbinnen ze kunnen kiezen, anders vinden ze het te moeilijk”.* Op het Farel College worden de activiteiten door de docenten vastgesteld, omdat er maar een beperkt aantal uren beschikbaar worden gesteld. Op Het Nieuwe Eemland krijgen de leerlingen bij de drie van de vier activiteiten de vrijheid om zelf te kiezen. Dit blijkt in de praktijk echter heel lastig te voor VMBO-leerlingen. *“Zelf tonen ze geen enkel initiatief en komen zelf met niks. De leerlingen zijn eigenlijk nog te jong om een zelfstandige keuze te kunnen maken, hun hoofd hebben ze nog niet bij dit soort vakken. Doordat ze van huis uit ook bepaalde dingen nog niet zelf mogen (met de trein, laat over straat enz.) is dit ook moeilijk.”* Op het Guido de Brès proberen ze de leerlingen te stimuleren eigen keuzes te maken door lijsten op te hangen met activiteiten waarop zij zich zelfstandig kunnen inschrijven. Op Muurhuizen krijgen de leerlingen deels de vrijheid om een eigen activiteit te kiezen. Twee van de vier activiteiten kiezen zij zelfstandig door gebruik te maken van internet. De docenten geven aan dat dit weinig problemen oplevert. Het valt op dat het met name de beroepsgerichte leerwegen zijn waar het moeilijk lijkt om een zelfstandige keuze te laten maken. Dit komt overeen met het algehele beeld dat ik heb gekregen tijdens de interviews, leerlingen van BL\KL hebben veel begeleiding nodig hebben en vinden vrijheid moeilijk.

Kunstdossier en reflectie: Als laatste eenheid wordt door het ministerie gegeven *kunstdossier* en reflectie. Op alle scholen wordt duidelijk dat er een kunstdossier wordt gemaakt ter afsluiting van de activiteit, waarin verslag wordt gedaan van de ondernomen activiteiten. Aan de hand het kunstdossier kan de leerling reflecteren op zijn ervaringen, interpretaties en waarderingen. Het kunstdossier wordt vaak aan de hand van het lesprogramma of de kijkwijzers gemaakt. Voor de meeste leerlingen is dit geen probleem. Alleen op het Guido de Brès geeft de docent aan dat de leerlingen wel eens klagen over het maken van de verslagen

Het reflecteren is iets waar op alle scholen aandacht aan wordt besteed, alleen verschilt de mate van aandacht en de methode per school. De meeste docenten bekijken aan de hand van het kunstdossier of de leerling kan reflecteren op zijn ervaringen. Ze moeten hierin hun beargumenteerde mening geven over de ondernomen activiteiten. Naar aanleiding van het kunstdossier maakt de docent een aantal opmerkingen die dan aangepast moeten worden. Alleen Van Venetiën bespreekt elke opdracht persoonlijk en vindt dit een zeer belangrijk

onderdeel van het vak CKV. *“Het is een gemiste kans als je niet alles persoonlijk bespreekt. Ze kunnen namelijk zelf heel goed aangeven als ze iets leuk vinden en dan vindt de klas het hoogstwaarschijnlijk ook leuk. Op deze manier krijg je juist leven in het vak”*. De docenten op Liedertseweg en Hooglandseweg, twee beroepsgerichte scholen, geven aan dat dit voor hen een stuk moeilijker is. Petersen: *“In het lesprogramma ‘De Voorstelling’ komen meerdere vragen aan bod waarbij de reflectie centraal staat. Maar in de praktijk werkt het helaas zo dat als de leerlingen zien dat ze moeten aangeven waarom ze iets mooi of niet mooi vinden, dat ze dan het antwoord kiezen waar je dat niet hoeft in te vullen... Ze gaan dit soort vragen uit de weg.”* Goeken geeft aan dat de leerlingen die binnen het VMBO leerwegondersteuning nodig hebben en krijgen de meeste moeite hebben met de reflectie op de activiteiten. Zij geeft hierbij het voorbeeld dat sommige niet eens weten wat humor is, waardoor het moeilijk wordt vragen hierover te beantwoorden. Opvallend is dat het kunstdossier in alle gevallen op papier wordt ingeleverd, terwijl er ook andere mogelijkheden zijn zoals een presentatie of website.

Methode van het vak

De meningen verschillen tussen de docenten over het gebruik van een lesprogramma. Drie van de zes scholen (Liedertseweg, Eemland en Muurhuizen) gebruiken een lesprogramma ter invulling van het vak CKV. Uit de verschillende lesprogramma's die op de markt zijn hebben Liedertseweg en Muurhuizen gekozen voor *De Voorstelling* en Eemland voor *Palet*. Beide lesprogramma's bestaan uit twee werkboeken die speciaal voor het VMBO zijn ontwikkeld. In het eerste werkboek wordt ingegaan op de vraag *Wat is kunst en cultuur?* en maken leerlingen kennis met de verschillende disciplines. Het tweede werkboek vormt daarna het uitgangspunt voor het kunstdossier en wordt gebruikt bij het ondernemen van de activiteiten. Petersen en Van Venetiën zijn hierover zeer te spreken, omdat er allerlei typen vragen instaan en het de leerlingen anders naar dingen laat kijken. Op Het Nieuwe Eemland wordt het lesprogramma niet geheel doorgewerkt door tijdgebrek. Het Guido de Brès wordt alleen de introductievideo van *Palet* gebruikt. Daarna wordt het programma losgelaten omdat dit te veel tijd kost.

Volgens Goeken heeft een lesprogramma geen toegevoegde waarde. *“In het lesprogramma staan eigenlijk alleen maar afbeeldingen van de desbetreffende discipline. Ik heb genoeg boeken in de kast dus als ze zich afvragen wat kunst en cultuur is kunnen ze daar in kijken. Een lesprogramma voegt daar niets aan toe voor de leerling”* Ook op het Farel college wordt er geen gebruik gemaakt van een lesprogramma, omdat dit te theoretisch is daardoor te veel tijd kost.

Wat betreft de opbouw van het vak volgen de meeste scholen het door het ministerie opgesteld stappenplan, dat ook in de diverse lesprogramma's wordt gehanteerd, met uitzondering van enkele elementen die naar voren komen in de besproken doelstellingen.

Opvallend is dat de laatste stap uit het stappenplan, de presentatie aan leerlingen, docenten en ouders, op geen enkele school plaatsvindt. In de toch al beperkte veertig uur die beschikbaar is, blijkt er geen tijd te zijn voor een presentatie. Een presentatie vergt bovendien weer een hele andere inspanning van de leerlingen. Van Venetiën geeft aan dat hij een presentatie geen toegevoegde waarde vindt hebben: *“Het is in mijn optiek weer zo 'n maniertje van het ministerie en niet op de praktijk gericht. Ik hoor het liever van de kinderen zelf. Het vak kost al genoeg inspanning en de leerlingen komen ruim aan de verplicht gestelde veertig uur.”*

Ervaringen met het vak

Op de vraag wat de culturele voorkennis is van de leerlingen bij aanvang van het vak, geven de docenten aan dat die over het algemeen zeer gering is en dat maar een enkeling van huis uit wordt gestimuleerd deel te nemen aan cultuur. Met name docenten die lesgeven op BL/KL geven aan dat leerlingen weinig meekrijgen uit de opvoeding. Volgens Petersen zijn de meeste leerlingen nog nooit in een museum zijn geweest voor aanvang van het vak, hetzelfde geldt eigenlijk voor leerlingen van Guido de Brès en Hooglandseweg. Op het Guido de Brès merkt Clement zelfs dat het vaker de leerlingen zijn die de ouders op sleeptouw nemen (door CKV) dan andersom. Ook op Eemland is de culturele voorkennis over het algemeen heel gering, een enkeling heeft met ouders wel eens eerder culturele activiteiten ondernomen. Alleen Van Venetiën zegt dat er redelijk wat leerlingen zijn die al eerder culturele activiteiten hebben ondernomen. Er bestaat echter aan de andere kant ook een groep leerlingen die juist heel anders tegen het vak aankijkt. *“Veel leerlingen zijn al regelmatig in het museum geweest; maar aan de andere kant is er ook sprake van een veroordeling van kunst en vinden de leerlingen bijvoorbeeld dat het alleen maar geld kost,”* Ze blijken over het algemeen ook een heel smal beeld van wat kunst en cultuur is te hebben. *“Het is daarom ook een goed vak. Ze worden met de neus op de feiten gedrukt”* Ook Petersen benadrukt dat de meeste niet weten wat kunst en cultuur nou inhoudt, ook al spreken zij hier wel over: *“Onze leerlingen zeggen, ik ben Marokkaan en dat is mijn cultuur, of ik ben Turk en dat is mijn cultuur, maar kunnen niet aangeven wat hun cultuur nou onderscheidt van andere.”*

De mening van leerlingen over kunst en cultuur is na afloop van het vak in een aantal gevallen veranderd, zo geven de docenten aan. Er is in ieder geval een grote groep leerlingen

die de lessen CKV ervaren als een welkome afwisseling in het schoolprogramma, mede omdat het heel andere les is met veel vrijheden. De leerlingen ondernemen bovendien diverse activiteiten die toch leuker worden gevonden dan de gewone lessen. Er bestaat na afloop van het vak nog wel enige discussie omtrent het nut van de lessen in kunst en cultuur, maar duidelijk is in ieder geval dat de lessen als plezierig worden ervaren.

Op de vraag of de leerlingen door het vak ook daadwerkelijk meer interesse hebben in kunst en cultuur antwoordden vijf van zes docenten afwijzend. Alleen Van Venetiën heeft een aantal leerlingen echte cultuurbezoekers zien worden. *“Ik heb zeker het idee dat een aantal meer interesse hebben in kunst en cultuur dan voorheen. En een aantal leerlingen zie je ook echt terugkomen. Het zijn echte bezoekers geworden die altijd meegaan naar buitenschoolse activiteiten.”*

De Wit van het Farel college heeft gemerkt dat het met name de meisjes zijn die het vak als prettig hebben ervaren, en dat de jongens zich blijven afzetten tegen het vak. Dit is een beeld dat ook naar voren kwam uit de onderzoeken naar de cultuurparticipatie van jongeren. De ongeïnteresseerdheid van de leerlingen met betrekking tot kunst en cultuur is iets wat een aantal docenten tegenstaat aan het vak. Er zullen altijd leerlingen zijn die niets met kunst en cultuur te maken wil hebben, ondanks dat ze er in het dagelijks leven bijna niet onderuit komen, aldus de docenten.

De docenten zijn het erover eens dat het belangrijk is om aan te sluiten bij de interesses van de leerlingen, anders doe je de leerlingen er geen plezier mee. Goeken vermijdt daarom zoveel mogelijk musea en theaters en laat de leerlingen kennis maken met de eigen (internationale) jongerencultuur, in de vorm van hiphop en breakdance, omdat de leerlingen daar wel interesse in tonen. *“Ze kijken veel televisie en zijn dus gevoelig voor populaire cultuurvormen die worden aangeboden via de media. Tachtig procent van de leerlingen kijkt zestig uur per week televisie. Als het gaat om een museum dan weet je van tevoren dat het helemaal niks wordt. Daar doe je de leerlingen gewoon geen plezier mee”*. Groot van Bureau Kunsteducatie geeft aan dat het belangrijk is om te letten op groepen in scholen, omdat de culturele interesses vaak groepsgebonden zijn.

De docenten zijn tevreden over de invoering van het vak, omdat het bijdraagt aan de algemene ontwikkeling van de leerlingen. Op een school als het Guido de Brès, waar streng gelovige leerlingen zitten die vaak heel beschermd zijn opgevoed, is het een voorbereiding op de multiculturele samenleving. *“Het is goed dat de leerlingen verder leren kijken dan dat ze gewend zijn. Deze groep jongeren is heel beschermd opgevoed en er zitten hier bijna alleen maar witte kinderen op school. Daarom probeer ik de nadruk te leggen op diversiteit in de*

samenleving tijdens het vak CKV”, aldus Clement. Ook Van Venetiën benadrukt dat kennis van cultuur belangrijk is in de ontwikkeling van een mens: “Veel mensen denken over kunst en cultuur: het is goed of fout. Maar je hebt het nodig in je verdere leven. Het leert je sterk in je schoenen staan. Je leert door kennis over kunst en cultuur ook meer over jezelf en dat is ook een deel van je ontwikkeling.” De mening wordt ook gedeeld door Groot van Bureau Kunsteducatie. Het vak CKV, en cultuureducatie in het algemeen, is volgens hem goed voor het VMBO waar ruim vijftig procent van de jeugd les krijgt in Amersfoort. Op het VMBO zitten leerlingen met dertig verschillende culturen en verschillende intelligentie. “Het vak CKV leert de leerlingen gelukkig te zijn met wie ze zijn. Daarnaast leert het de jongeren kritisch en anders te kijken naar dingen. Ze leren bovendien door het vak nieuwe mensen kennen waardoor ze een andere blik op groepen in de samenleving krijgen. Het merendeel schiet er dan ook echt iets mee op.”

Een nadelig gevolg van de invoering van het vak CKV op het VMBO vindt Petersen het feit dat het vak CKV voor de basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerwegen in plaats is gekomen van het vak tekenen en handvaardigheid. Zij noemt dit een foutje van de minister: *“Onze leerlingen hadden de vakken handvaardigheid en tekenen juist nodig. Naast de theoretische vakken ook een stukje creativiteit, waarin ze zich toch een beetje uit kunnen leven. Bovendien is het vak handvaardigheid goed voor de ontwikkeling van de motoriek, wat er nu helaas een beetje bij inschiet”.*

Tijdens de interviews met de docenten komt een aantal beperkingen van het vak telkens weer te sprake. Vrijwel alle docenten geven aan dat beschikbare tijd wel heel kort is voor het uitvoeren van het gehele stappenplan, en dat scholen erg moeten letten op de kosten van de activiteiten. Veel activiteiten zijn erg duur en als kleine school is het bijna onmogelijk om dergelijke activiteiten te boeken.

Het aanbieden van activiteiten

Alle ondervraagde docenten geven aan dat bij het vaststellen van het programma met name de documentatie van Bureau Kunsteducatie wordt gebruikt. Hier staan immers alle activiteiten in de regio vermeld, onderverdeeld in de verschillende disciplines. De docenten en leerlingen krijgen hierdoor een duidelijk overzicht van de mogelijkheden, waardoor vrij gemakkelijk het programma samengesteld kan worden. Slechts een enkele activiteit wordt geboekt buiten Bureau Kunsteducatie om.

Ook uit het interview met Groot van Bureaukunsteducatie wordt duidelijk dat deze organisatie een belangrijke rol speelt in Amersfoort. Door direct na de invoering van het vak

voor HAVO- en VWO scholen te beginnen met het uitgeven van *De Kunstenkrant* en het begeleiden van de scholen heeft Bureau Kunsteducatie deze positie verworven. Inmiddels heeft Bureau Kunsteducatie een bereik van bijna 65 procent onder de leerlingen van Amersfoort. De doelstelling is echter om dit bereik te laten groeien tot 80 procent, door de programma's nog meer toe te spitsen op de doelgroep en de vraag van de docenten. Door een aantal keer per jaar gesprekken te voeren met docenten, waarin specifieke wensen worden besproken voor toekomstige activiteiten en waarin reeds ondernomen activiteiten worden geëvalueerd, probeert BKE een aanbod te creëren dat voorziet in de wensen van leerlingen en scholen. *“De interesses worden in kaart gebracht door goed te kijken naar de verschillende groepen leerlingen op school. In een voorbespreking met BKE wordt advies ingewonnen over de inhoud van de diverse activiteiten en er wordt dan een keuze gemaakt die aansluit bij de interesse van de leerlingen en de visie van de docenten”*, aldus Groot.

Als een activiteit (workshop) een school bevalt is het goed mogelijk dat zij dit enkele jaren achter elkaar zullen blijven doen. *“Elk jaar zijn er weer nieuwe leerlingen dus het is geen probleem om meerdere jaren hetzelfde project aan te bieden... De diverse voorstellingen zijn vaak elk seizoen anders”*

Een van de redenen dat Bureau Kunsteducatie zo veelvuldig wordt benaderd is dat de docenten de CKV-bonnen graag zo effectief mogelijk willen besteden. De bonnen worden daarom op veel scholen door de docent beheerd. In dat opzicht is Amersfoort doorgeschoten in het bewaren van de CKV-bonnen, zo geeft Groot aan. De bonnen die de scholen overhouden kunnen ze bij BKE inleveren waardoor ze een buffer hebben voor het volgend jaar. *“Amersfoort staat in dat opzicht op nummer tien wat betreft de besteding van de bonnen, tachtig procent van de bonnen wordt in deze regio gebruikt”*.

Het is volgens Groot van belang dat de activiteiten laagdrempelig zijn en dat het een vorm van creatieve uiting is waarbij het beleefaspect centraal staat. Bij voorstellingen kan bijvoorbeeld een bepaald thema aan de kaak gesteld worden waar de leerlingen mee bezig zijn, rekening houdende met de aard van de jeugd. Kennis van groepen is hierbij heel belangrijk. Wil je activiteiten aan kunnen bieden moet je wel beschikken over de juiste houding en vaardigheden. Groot heeft gemerkt dat jongere docenten over het algemeen meer voeling hebben met de leerlingen en dat het contact makkelijker gaat. *“Je moet de juiste toon weten aan te slaan, die aansluit bij de belevingswereld van de jongeren”*. Hij geeft de voorkeur aan activiteiten die over lange periode lopen, waardoor de leerlingen langer zelf actief bezig zijn en toewerken naar een einddoel.

Ook de docenten benadrukken dat het belangrijk is om aan te sluiten bij de interesses van de leerlingen en dat het beleefaspect centraal staat tijdens de activiteiten. Met name de populaire vormen van cultuur, die overgebracht worden via de media, lijken aan te slaan onder de jongeren. Verder noemen de docenten weinig voorwaarden, omdat de definitie van kunst en cultuur ruim gedefinieerd wordt. Wel zul je over de didactische vaardigheden moeten beschikken om deze groep leerlingen te enthousiasmeren.

Van Venetiën voegt hier verder aan toe dat hij de voorkeur geeft aan mensen uit de praktijk: *“Ik heb heel veel mensen gezien die echt niets te vertellen hadden terwijl ze dachten dat ze wel wat te vertellen hadden. En dat is echt triest. Dat zijn van die gemaakte culturele instellingen. Ze zitten de hele dag achter het bureau om mooie plannen te bedenken, maar vaak zijn die niet uitvoerbaar, niet naar de praktijk gericht en niet op de leerling gericht.”*

Uit de interviews komt naar voren dat er tot op heden nog nooit jongerenorganisaties zijn geweest die activiteiten hebben aangeboden op scholen. Volgens de docenten speelt leeftijd geen rol, en hebben jongeren misschien wel beter oog voor de belevingswereld van de leerlingen. Als je als organisatie activiteiten wil aanbieden in Amersfoort zijn er twee mogelijkheden, of direct via scholen, of via Bureau Kunsteducatie. Als culturele organisatie kan je tegen betaling opgenomen worden in *De Kunstenkrant*, waardoor alle scholen informatie krijgen over de desbetreffende activiteit. Een directe aanbieding doen aan scholen is ook mogelijk, maar omdat het aanbod zeer groot is zul je het plan goed moeten presenteren (posters, dvd, flyers). Uiteindelijk kiezen de docenten ervoor om de activiteiten zo dicht mogelijk in de buurt te organiseren om logistieke redenen, wat een organisatie het voordeel geeft in de eigen regio. Een voorwaarde is het accepteren van CKV-bonnen, omdat de meeste scholen niet over een apart budget hebben vrijgemaakt voor cultuur. *“Het gebruik maken van subsidies, waardoor de prijs laag gehouden kan worden, verhoogt de kans op een succesvol CKV-project”*, aldus Van Venetiën.

Clement (Guido de Brès) merkt verder op dat het van belang is het product goed aan te laten sluiten op de doelgroep en achtergrond van de school: *“Op onze school dient er rekening gehouden te worden met de christelijke achtergrond van de leerlingen, en dienen thema's als sex en grof taalgebruik vermeden te worden.”*

7. De VMBO leerlingen aan het woord

Door middel van een enquête, uitgevoerd op VMBO scholen in Amersfoort⁵¹, heb ik informatie willen verzamelen over de ervaringen van leerlingen met het vak CKV op het VMBO. Net als de geïnterviewde docenten kunnen de leerlingen uit eerste hand aangeven wat de sterke en zwakke punten van het vak zijn, en hoe het vak wordt gewaardeerd.

De enquête⁵² heb ik afgenomen bij in totaal 142 leerlingen afkomstig van vier scholen in Amersfoort. Twee van deze scholen, Liendertseweg en Guido de Brès, bieden onderwijs in de basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg; en twee scholen, Het Muurhuizen en het Farel College, bieden onderwijs in de theoretische- en gemengde leerweg aan. Op Liendertseweg heb ik de enquête afgenomen bij 19 leerlingen, op het Guido de Brès bij 29 leerlingen en op Muurhuizen en Farel bij elk 47 leerlingen.

De enquête bestaat uit drie onderdelen: in het eerste gedeelte wordt gevraagd naar de culturele achtergrond van de leerlingen en naar de mate waarin de leerlingen van huis uit worden gestimuleerd deel te nemen aan culturele activiteiten; in het tweede gedeelte wordt gevraagd naar de ervaringen van de leerlingen met het vak CKV; en in het derde gedeelte worden open vragen gesteld over de ondernomen activiteiten, de goede en slechte punten van het vak, kennis van de culturele omgeving en de culturele interesses van de leerlingen. Per onderdeel zal ik een vergelijking maken tussen de verschillende scholen en de verschillende leerwegen.

Bij de beschouwing van de getallen is het van belang op te merken dat Liendertseweg en Guido de Brès twee totaal verschillende scholen zijn, ook al verzorgen zij beide onderwijs in de basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg. Liendertseweg is een typische stadsschool, waarvan de leerlingen bijna allemaal in de stad wonen en die bovendien, ondanks zijn Rooms-Katholieke achtergrond, open staat voor leerlingen van welk geloof en cultuur dan ook. Het is dan ook een redelijk gekleurde school. Het Guido de Brès betreft zijn leerlingen daarentegen uit een streng gelovige richting, met slechts een enkele gekleurde leerling in de bevroegde klassen. Bovendien zijn deze klassen homogeen van samenstelling, terwijl de ondervraagde klassen op Liendertseweg heterogeen zijn samengesteld. Het Guido de Brès is een streekschool, waarvan een groot aantal van de leerlingen buiten de stad (in de regio) woont.

⁵¹ Bijlage 1 bevat een lijst van de scholen die hebben deelgenomen aan de enquête.

⁵² Bijlage 3 bevat de volledige vragenlijst.

Een tweede punt is dat de meting van onderliggende culturele achtergrond gedaan is nadat de leerlingen een jaar lang het vak CKV hebben gevolgd. Het is daardoor moeilijk in te schatten wat de stand van zaken zou zijn geweest voor aanvang van het vak. Dit laatste kan ook betekenen dat leerlingen van de twee scholen heel verschillend op een onderdeel kunnen scoren omdat dat onderdeel wel of niet opgenomen was in het CKV-lesprogramma van die betrokken school.

Culturele Achtergrond

Uit de uitslagen voor de basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg valt op dat er slechts een beperkt aantal leerlingen lid is van een bibliotheek, iets minder dan één derde. Vooral op Liendertseweg is een opvallend lage score voor lidmaatschap van een bibliotheek. Het blijkt dat met name de jongens daar debet aan zijn. Het percentage bij de meisjes ligt aanmerkelijk hoger. Opvallend is hier ook dat allochtone Nederlanders een hoger percentage aangeven dat autochtone Nederlanders, 38.5 % tegen 28.6 % Het lezen van boeken, misschien ook wel opgevat als studieboeken, is door leerlingen van BL en KL aanmerkelijk hoger gescoord dan lidmaatschap van bibliotheek, met weinig onderlinge verschillen. Meer dan de helft van de ondervraagden leest minimaal één boek per vier maanden. De 38.5 % van de allochtonen is daarentegen mager. (zie: tabel 1.1, 3a-b)⁵³

Van de ondervraagden op de theoretische- en gemengde leerweg is een zeer hoog percentage lid van de bibliotheek, bijna drie kwart van de leerlingen, waarschijnlijk mede vanwege de schooleisen. Er zijn weinig opvallende verschillen te zien bij de allochtone leerlingen; waarschijnlijk is hier de taalachterstand reeds voor een groot deel weggewerkt. Wel geven de resultaten aan dat de meisjes met hun 82.0% zeer hoog scoren. Hetzelfde geldt voor het lezen van boeken, meer dan twee derde van de leerlingen leest minimaal één boek per vier maanden. Er zijn geen opmerkelijke verschillen tussen allochtonen en autochtonen. Wel blijkt dat vrouwen over het algemeen meer lezen dan mannen. (zie: tabel 1.2, 3a-b)

Het filmbezoek ligt voor leerlingen van BL en KL voor de twee ondervraagde scholen bijna gelijk, bijna twee derde van de ondervraagden kijkt minimaal één film per jaar, ook hier blijven de allochtone Nederlanders achter. Zoals te verwachten bestaat er bij deze jongeren weinig belangstelling voor kunst op tv. Allochtone leerlingen geven aan vaker kennis te nemen van kunst en cultuur via de televisie. Misschien dat zij samen met hun familie via de schotel iets meer van de eigen cultuur meekrijgen. (zie: tabel 1.1, 3c-d)

⁵³ Bijlage 2 bevat de tabellen.

Van de leerlingen van TL en GL laat het filmbezoek een zeer hoge score zien, 92.4 % van de ondervraagden kijkt minimaal één film per jaar. Van deze leerlingen volgt een op de vijf wel eens een kunstprogramma op tv. In tegenstelling tot de allochtone leerlingen van de BL scoren de allochtone leerlingen van TL en GL op dit onderdeel het laagst. Het is mogelijk dat deze leerlingen door misschien toch hun taalachterstand langer met hun schoolwerk bezig en daardoor minder televisie kunnen kijken. Verder is duidelijk dat vooral de jongens in verhouding weinig interesse tonen. (zie: tabel 1, 3c-d)

Op de vraag welke culturele activiteiten de leerlingen van BL en KL wel eens ondernemen is het niet verrassend dat het onderdeel popconcert in verhouding hoog scoort (20 %) en het klassieke concert totaal geen aandacht heeft. Ook de vormen dans, toneel en musical scoren redelijk. Het hoge percentage allochtonen dat toneel bekijkt (30.8 %) is niet echt verklaarbaar. Een verklaring kan liggen in het feit dat allochtone ouders net zo vaak naar toneel gaan als autochtone ouders. Duidelijk komt wel naar voren dat de jongens andere belangstelling hebben in deze dan de meisjes; musical en dans blijkt iets te zijn wat meer voor meisjes is weggelegd, terwijl popconcert en toneel meer iets voor mannen is. (zie: tabel 1.1, 4)

Bij de leerlingen van TL en GL komt ongeveer hetzelfde beeld naar voren: popconcert, dans, cabaret en toneel zijn populair en klassiek concert en museum scoren laag. Vrouwen blijken actiever in alle vormen behalve het bezoeken van een niet-kunstmuseum. Opvallend is het hoge percentage van vijftig procent bij het onderdeel cabaret, dat door de allochtone leerlingen wordt gescoord. Dit hoge cijfer houdt direct verband met de maandelijkse cabaretvoorstellingen die de leerlingen op Muurhuizen facultatief kunnen bijwonen (zie: tabel 1.2, 4).

Wat betreft het bezoek van ouders aan culturele activiteiten is het opvallend dat op BL en KL toneel, klassiek concert en museum nog regelmatig genoemd worden. Meest geantwoord worden “lezen” en “muziek luisteren”. Hierbij kan wel opgemerkt worden dat op de Liendertseweg de ouders wel heel weinig lezen in verhouding tot Guido de Brès. Misschien is dat te verklaren door het hoge percentage allochtone ouders (van de eerste generatie) die het Nederlands niet zo machtig zijn.

Meer dan een kwart van deze leerlingen worden bij hun culturele ontdekking gestimuleerd door hun ouders en worden meegenomen naar activiteiten. Wel opvallend hierbij is dat de ouders meer met hun dochters op stap gaan, dan met hun zonen, wat de helft scheelt. Het percentage van de ouders dat zelf een bepaalde kunstvorm beoefent is ongeveer een achtste. Opvallend is dat 23.1% van de allochtone ouders zelf een kunstvorm beoefent, tegen 8% van de autochtone ouders. Misschien is dit te verklaren doordat zij vanuit hun eigen

cultuur meer bezig zijn met rituele uitingsvormen, waarbij bijvoorbeeld veel muziek gebruikt (gemaakt) wordt. De autochtone ouders en leerlingen van de Guido de Brès beoefenen daarentegen weinig kunst en cultuurvormen, wat duidt op een cultuurverschil (zie: tabel 1.1, 5-7)

Ook op TL en GL wordt regelmatig toneel, klassiek concert en museum genoemd als het gaat om het bezoek van ouders aan culturele activiteiten. Ook hier zijn de meest gescoorde antwoorden “lezen” en “muziek luisteren”. Er zijn weinig verschillen tussen de twee scholen met uitzondering van toneelbezoek, het is niet zo maar te begrijpen waarom de ouders van de leerlingen van Muurhuizen bijna tweemaal zo vaak naar toneel gaan dan de vergelijkbare groep van het Farel. Het totale percentage van de ouders dat wel eens culturele activiteiten onderneemt is hier hoger dan op BL/KL. Niet te verklaren is dat de allochtone leerlingen van TL/GL wel erg laag op het onderdeel “toneel” scoren in vergelijking met allochtone leerlingen op BL/KL (15.4% om 5%). Het percentage van leerlingen dat wel eens wordt meegenomen naar een culturele activiteit is bij de twee TL/GL scholen gelijk. In vergelijking met BL/KL is dit wel een heel hoog percentage (45.7 % om 27.1 %) Opvallend is dat de jongens en allochtone leerlingen minder gestimuleerd worden tot deelname aan culturele activiteiten. (zie: tabel 2.2, 5-6)

Meer dan een vijfde van de ouders doet actief mee aan kunstzinnige bezigheden. Bijna het dubbele van ouders van BL/KL. Alleen de score van de jongens en m.n. de allochtone leerlingen is opvallend te noemen. Jongens en allochtonen geven aan dat ouders minder beoefenen. Dit beeld komt wel overeen de resultaten met betrekking tot het bezoek van ouders aan culturele activiteiten. (zie: tabel 1.2, 7)

Ervaringen met CKV

Wat betreft de ervaringen van de leerlingen met het vak CKV is er een duidelijk verschil tussen leerlingen van BL/KL en GL/KL en tussen leerlingen van Liendertseweg en Guido de Brès.

Voor bijna twee derde van de leerlingen van het Guido de Brès is het vak CKV de eerste kennismaking met cultuur, tegen bijna de helft op Liendertseweg. Dit is misschien te wijten aan de beschermde omgeving waarin de leerlingen van het Guido de Brès opgroeien, de culturele achtergrond en de afstand in ruimte (niet in de stad wonend). Een opvallend laag percentage allochtone leerlingen heeft in vergelijking met autochtone leerlingen op deze scholen de eerste kennismaking met kunst en cultuur. (30.8 tegen 68.6%). Waarschijnlijk zijn deze leerlingen meer bij hun eigen cultuur betrokken, en zijn er meer culturele tradities voor

deze leerlingen waardoor ze de eigen cultuur leren kennen. Tussen de jongens en meisjes zijn er geen opvallende verschillen als het gaat over de eerste kennismaking met kunst en cultuur, ruim de helft van de leerlingen, met een klein overwicht van de vrouwen, heeft door het vak de eerste kennismaking met kunst en cultuur.(zie: tabel 2.1,9a)

Meisjes lijken over het algemeen actiever betrokken te zijn bij het vak: zij leren meer nieuwe vaardigheden, krijgen een beter idee van kunst en cultuur, kunnen beter een zelfstandige keuze maken uit het culturele aanbod en komen vaker in aanraking met jongerencultuur. Op de vraag of er door het vak CKV meer interesse is in het vak antwoorden meisjes en jongens ongeveer het zelfde, 8 van de 48 ondervraagden op BL/KL geven aan meer interesse te hebben in kunst en cultuur.(zie: tabel 2.1, 9b-h).

Ongeveer een op de vijf leerlingen weet na het volgen van het vak een aantal voor hen relevante beroepen te noemen. Opvallend is het lage percentage op Guido de Brès dat kennis heeft van beroepen. Dit kan natuurlijk aan de invulling van het programma liggen.(zie: tabel 2.1, 9i)

Uit de resultaten blijkt dat het programma slecht is afgestemd op jongerencultuur en met name jongerencultuur van jongens. Opvallend is dat veertig procent van de vrouwen op Liendertseweg aangeeft in aanraking te zijn gekomen met jongerencultuur, tegen nul procent van de mannen. Uit het hoge percentage dat aangeeft dat het vak niet aansluit bij interesses (zie: tabel 2.1, 10c) is een logisch gevolg dat de leerlingen ook na school niet meer bezig zijn met kunst en cultuur en dat de algemene interesse niet zo verhoogt, misschien wel omdat er weinig aandacht is voor de eigen jongerencultuur.(zie: tabel 2.1, 9f-g)

Zeventien van de 48 ondervraagde geven aan wel een betere keuze te kunnen maken uit het culturele aanbod en ruim de helft geeft aan een beter idee te hebben van wat kunst en cultuur is. Ze hebben dus wel veel geleerd tijdens het vak CKV: de leerlingen hebben een algemeen beeld gekregen van kunst en cultuur.(zie: tabel 2.1, 9h)

Op de scholen voor TL/GL is er in vergelijking maar een laag percentage van de leerlingen die door het vak CKV hun eerste kennismaking hebben met kunst en cultuur, minder dan een kwart. Alleen allochtonen (35%) en mannen (29.5%) scoren hoog wat betreft de eerste kennismaking. (tabel 2.2,9a) Hetzelfde percentage van de leerlingen geeft aan nieuwe vormen van kunst en cultuur te hebben leren kennen en nieuwe vaardigheden te hebben geleerd. Een stuk minder dan op beroepsgerichte scholen. Voor wat betreft het leren van nieuwe vaardigheden (20.2%), een beter idee krijgen van kunst en cultuur (52.1%) en het

in aanraking komen met jongerencultuur (19.%) zijn de cijfers ongeveer gelijk aan de beroepsgerichte leerweg. (zie: tabel , 2.2,9a-e)⁵⁴

Ook op deze TL/GL maken leerlingen dus weinig kennis met vormen van jongerencultuur, dit komt weer overeen met het feit dat bijna de helft van de ondervraagden aangeeft dat het vak niet aansluit bij persoonlijke interesses.(tabel 2.2, 10c)

Opvallend is dat de leerlingen van de theoretische leerweg meer interesse hebben gekregen in het kunst en cultuur door het vak dan op beroepsgerichte scholen, en dat hetzelfde geldt voor het actief bezig zijn met kunst en cultuur na school, het beter kunnen kiezen tussen verschillende disciplines en de kennis van relevante beroepen in de culturele sector.(tabel 2.2, 9f-i)

Uit de resultaten blijkt dat op het Muurhuizen 27.7% van de leerlingen meer interesse heeft gekregen in kunst en cultuur, tegen 17% op het Farel College. Dit is overeenkomstig met wat uit de interviews naar voren kwam met betrekking tot de invulling van het vak. Op Muurhuizen wordt er veel serieuzer met het vak omgesprongen.

De meisjes lijken zich meer in te zetten voor het vak en tonen meer belangstelling in kunst en cultuur. Dit blijkt uit het feit dat ze meer nieuwe vormen van kunst en cultuur leren kennen, meer in aanraking komen met jongerencultuur en ook vaker door het vak ook buiten school actief bezig zijn met kunst en cultuur.(zie: tabel 2.2, 9b,e-g) Allochtone leerlingen hebben zoals gezegd een hoger percentage eerste kennismaking, maar ook een hoger percentage leerlingen dat door het vak meer interesse heeft in kunst en cultuur en dat ook na school actief bezig is met kunst en cultuur.

Een cijfer dat terugkomt bij zowel de beroepsgerichte- als de theoretische leerwegen is dat het merendeel van de leerlingen het vak CKV geen nuttig vak vinden waarbij ze veel leren. Op de beroepsgerichte leerweg vindt een op de drie leerlingen het geen nuttig vak en op de theoretische leerweg is dat zelfs 42.5% van de leerlingen. (zie: tabel 3.2, 10a) Met name de jongens van het Guido de Brès, meer dan de helft geeft aan het geen nuttig vak te vinden. Meisjes op deze school vinden het wel een nuttig vak, meer dan de helft geeft aan dat ze wel degelijk wat leren. (zie: tabel 4.2, 10a)

Over de theorie in het vak zijn de leerlingen het op beide leerwegen eens, ruim de helft van de leerlingen op beide leerwegen geven aan dat er niet teveel theorie is in het vak. Er zijn hier geen opvallende verschillen tussen autochtonen en allochtonen en mannen en vrouwen. (tabel 4.2, 10b)

⁵⁴ Tabel 3 bevat een vergelijking tussen alle scholen

Zoals aangegeven vindt een hoog percentage van de leerlingen (ruim de helft) dat het vak niet aansluit bij de culturele interesses van de leerling. Met name de jongens van zowel de beroepsgerichte leerweg als de theoretische leerweg zijn van mening dat het vak niet aansluit bij de eigen interesses, iets wat te maken kan hebben met de weinige aandacht voor jongerencultuur. Dit komt overigens overeen met het algehele beeld. Verder is opvallend dat Muurhuizen in dit opzicht het beste scoort, ruim één derde van de leerlingen geeft aan dat het vak aansluit bij de eigen interesses. (zie: tabel 3.2, 10c)

Op de beroepsgerichte leerweg geeft het grootste gedeelte van de leerlingen, ruim veertig procent, aan dat het contact met culturele instellingen en kunstenaars over het algemeen niet gemakkelijk verliep. Met name op Guido de Brès wordt dit aangegeven. Op de theoretische leerweg verliep dit contact over het algemeen wel gemakkelijk, met name op het Muurhuizen (zie: tabel 3.2, 10d).

Op de vraag of leerlingen de activiteiten binnen school of daarbuiten willen ondernemen is wel iets te zeggen. Op de beroepsgerichte leerweg doet het grootste gedeelte van de leerlingen de activiteiten liever binnen school, met name de leerlingen van Guido de Brès, terwijl op de theoretische leerweg het grootste gedeelte van de leerling de activiteiten liever buiten school doet. (tabel 3.2, 10e)

Ook op de vraag of ze liever zelfstandig werken of klassikaal is verschillend geantwoord, wat blijkt is dat op de beroepsgerichte leerwegen het grootste gedeelte klassikaal werkt, en met name de allochtone leerlingen (tabel 2.1, 10f) en dat op de theoretische leerweg deze getallen vrijwel gelijk zijn. (tabel 4.2, 10f) Uit de interviews kwam ook al naar voren dat leerlingen van de beroepsgerichte leerwegen vrijheid moeilijk vinden en liever niet zelfstandig werken, deze cijfers zijn dan ook niet verrassend.

Verder is de leerlingen gevraagd een beoordeling te geven voor het vak CKV in de vorm van een cijfer van 1 tot 10. Hierbij heb ik alles onder de zes als onvoldoende genoteerd, de zes als voldoende en alles boven de zes als ruim voldoende. Ondanks dat de aansluiting op de persoonlijke interesses niet goed is en dat er weinig aandacht is geweest voor jongerencultuur blijkt dat het merendeel van de leerlingen na afloop toch redelijk enthousiast is over het vak. Op de beroepsgerichte leerweg geeft ruim de helft van de leerlingen het vak een ruim voldoende, tegen net iets minder dan de helft op de theoretische leerweg. Dit lage cijfer op de theoretische leerweg komt met name door de lage beoordeling op Farel college, waar slecht een beperkt aantal uren voor CKV is vrijgemaakt. Het merendeel is in ieder geval tevreden kan gezegd worden. (tabel 3.2, 10g)

Als laatste onderdeel van de enquête heb ik open vragen gesteld om te peilen wat de leerlingen zich nog herinneren van het vak CKV uit het voorafgaande jaar met betrekking tot de ondernomen activiteiten en de culturele omgeving. Verder heb ik gevraagd naar de visie van de leerlingen op het vak. Beide onderdelen zijn sterk afhankelijk van de invulling van het vak op de betreffende school en zijn daarom moeilijk te kwantificeren. Ook de laatste vragen naar de culturele interesses van de leerling en naar het beoefenen van kunst en cultuurvormen in de vrije tijd zijn moeilijk te kwantificeren. Ik zal daarom de opvallende resultaten belichten.

Bij de vraag naar welke activiteiten de leerlingen hebben ondernomen tijdens het vak CKV komt duidelijk naar voren dat op veel scholen het programma wordt vastgesteld door de leraren en dat er vrijwel geen vrije keuze is. Zoals al uit het interview naar voren kwam wordt op Liendertseweg het programma door de docent vastgesteld. De activiteiten die de leerlingen allen hebben ondernomen zijn, dansvoorstelling *Bounce*, filmvertoning en workshop dans/muziek. Verder worden enkele (teken)opdrachten van de docent genoemd. Als favoriete activiteit worden vaak genoemd dansvoorstelling *Bounce* en de bioscoop, gevolgd door het museum en de workshops dans en muziek.

Op het Guido de Brès hebben de leerlingen een iets grotere keus. Er worden dan ook meerdere activiteiten genoemd, de meeste geantwoorde activiteiten zijn bioscoop, theaterdag switch, kunst in eigen woonplaats en dans. Hierbij wordt bioscoop als favoriet ingevuld. Dit is opvallend, omdat volgens de docent een aantal leerling normaal gesproken geen televisie mag kijken

Ook op het Farel worden de activiteiten door de docent vastgesteld. Hier worden genoemd: excursie kubuswoningen, het maken van een speelfilm en een dansvoorstelling. Verder worden de hieraan gekoppelde opdrachten genoemd. Als favoriete activiteit wordt genoemd de excursie naar de kubuswoningen in Rotterdam, gevolgd door het maken van de speelfilm.

Op Muurhuizen zijn twee keuzes voor de activiteiten vrij en worden twee activiteiten door de docent vastgesteld. Dit komt ook duidelijk naar voren op de beantwoording van de vragen. Vrijwel iedereen vermeldt de workshop poëzie die ze hebben gevolgd, en verder wordt veel genoemd bioscoop, cabaret, musical, museum en toneel. De workshop poëzie wordt hier vaak als favoriet aangegeven, gevolgd door cabaret en musical.

Op de vraag wat de leerlingen goed vinden aan het vak CKV komen de volgende punten naar voren. Op Liendertseweg antwoordt een aantal leerlingen dat ze niets goed vinden aan het vak, vier van de negentien leerlingen. Gelukkig geven zes leerlingen aan dat ze

het vak leerzaam vinden omdat ze bijvoorbeeld andere dingen hebben gedaan en anders naar dingen hebben leren kijken. Op het Guido de Brès geven acht van de 29 leerlingen aan dat ze het vak leerzaam vonden om onder andere de kennismaking met kunst en cultuur en de excursies. Er zijn echter ook enkele die aangeven dat er niets goed is aan het vak en één die aangeeft dat het vak nutteloos is. Twee leerlingen geven niets aan. Op het Farel college geven zeven van de 47 leerlingen aan het vak leerzaam te vinden door de kennismaking met kunst en cultuur, en een noemt als positief aspect de afwisseling in het vak. Veertien leerlingen gaven niets aan en een enkeling gaf aan dat er niet veel gedaan is tijdens de lessen aan CKV. Op Muurhuizen geeft het grootste gedeelte van de leerlingen aan dat het vak leerzaam is. Ook worden als positieve punten genoemd afwisseling en het ondernemen van activiteiten (buiten school).

De leerlingen moesten in de enquête ook aangeven wat ze zouden willen veranderen aan het vak CKV. Hierop werd enerzijds veel geantwoord dat ze niets zouden willen veranderen, en anderzijds dat er meer activiteiten ondernomen moeten worden. Verder waren er op het Guido de Brès opvallend veel leerlingen die aangaven dat ze het vervelend vinden om de verslagen te maken, iets wat tijdens het interview ook al naar voren kwam. Op de Liendertseweg gaven vier van de negentien leerlingen aan dat er te veel werd getekend tijdens de lessen. Een enkele leerling wil meer begeleiding en meer uitleg tijdens de lessen, dit is niet schoolgebonden.

Op de vraag welke culturele instellingen de jongeren hebben leren kennen tijdens het vak CKV wordt erg slecht gescoord. 64 van de 142 leerlingen geven aan geen enkele culturele instellingen te kennen in Amersfoort. Degene die wel enkele instellingen kennen, noemen de diverse musea (Mondriaanhuis, Flehite), de bioscoop en de twee theaters (De Flint, Lieve Vrouwe theater). Ook worden enkele gebouwen genoemd als de Lieve Vrouwe Toren en de Koppelpoort. Blijkbaar is in dit opzicht weinig blijven hangen bij de leerlingen.

Op de vraag in welke kunst- en cultuurvormen de leerlingen zelf zijn geïnteresseerd antwoordde 36 van de 142 leerlingen *geen*. Degene die wel antwoorden zijn voornamelijk geïnteresseerd in dans, muziek en tekenen/schilderen. In mindere mate wordt genoemd theater, cabaret, film, musea. en poëzie.

Op de vraag welke kunst en cultuurvormen de leerlingen zelf beoefenen antwoordde ongeveer de helft dat hij geen enkele vorm beoefent. Degene die wel een bepaalde vorm van cultuur beoefenen zijn ongeveer gelijk verdeeld over muziek (zingen, gitaar spelen, hiphop), dans (stijldans, streetdance, breakdance) en schilderen/tekenen (inclusief graffiti). Een enkeling antwoordt toneel en cabaret.

8. Samenvatting en concluderende opmerkingen

In deze scriptie heb ik geprobeerd antwoord te vinden op de volgende vragen:

- Wat zijn de ervaringen van leerlingen en docenten met het vak CKV op het VMBO, en wat zou er volgens hen verbeterd kunnen worden?
- Is er behoefte aan, en ruimte voor, nieuwe CKV projecten die aansluiten bij de belevingswereld van jongeren? Zo ja, hoe zou dit daadwerkelijk geïmplementeerd kunnen worden in het huidige onderwijs?

Op deze vragen heb ik een antwoord proberen te vinden door interviews af te nemen bij docenten CKV en de belangrijkste steunpuntorganisatie voor cultuur in Amersfoort (*Bureau Kunsteducatie*,) en door enquêtes af te nemen onder leerlingen die het vak reeds gevolgd hebben (vierde klas VMBO).

Het vak CKV is sinds 2003/2004 verplicht onderdeel van het VMBO examenprogramma en het vak wordt door de docenten erg gewaardeerd. Het vak draagt bij aan de algemene ontwikkeling van de leerlingen en bereidt ze voor op het leven in de multiculturele samenleving. Hierbij staat het zelfstandig kennismaken en beleven centraal en wordt er in mindere mate aandacht besteed aan het leren van vaardigheden. Ook door de leerlingen wordt het vak positief ontvangen. Zij weten meer over kunst en cultuur en kunnen zelfstandig een keuze maken uit het culturele aanbod. De interesse van de leerlingen gaat uit naar de eigen (internationale) jongerencultuur. Het vak lijkt hier echter niet goed genoeg op in te spelen, waardoor de leerlingen niet blijvend geïnteresseerd zijn in kunst en cultuur.

Uit de interviews komt naar voren dat de meeste docenten tevreden zijn met de invoering van het vak op het VMBO, omdat de leerlingen weinig kennis blijken te hebben van kunst en cultuur. Bovendien draagt het vak bij aan de algemene ontwikkeling van de leerling en laat ze kennismaken met de diversiteit in de samenleving. Het vak leert de leerlingen bovendien kritisch en anders naar dingen kijken. De doelstelling voor het vak wordt door de meeste docenten heel algemeen geformuleerd: het kennismaken met kunst en cultuur, waarbij het beleefaspect centraal staat. De leerlingen moeten plezier krijgen in kunst en cultuur, anders zullen ze zich er niet snel meer mee bezig gaan houden. Het wegvallen van de vakken tekenen en handvaardigheid voor de basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg wordt door een enkele docent als een gemis gezien, omdat ze nu een stukje eigen creativiteit en

motorische ontwikkeling missen. De meeste scholen lijken zich goed te hebben ingesteld op het vak CKV. Slechts één school heeft geen aparte lessen ingeroosterd voor het vak CKV.

De door het ministerie opgestelde exameneisen voor het vak worden niet door alle docenten heel streng nageleefd. De verplicht gestelde veertig uur is eigenlijk op alle scholen te weinig om het gehele programma uit te voeren. Enkele exameneisen blijken verder voor een grote groep jongeren heel moeilijk te zijn om uit te voeren, dit is afhankelijk van het niveauverschil tussen de verschillende leerwegen.

De leerlingen van de basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg hebben moeite met het in kaart brengen van de culturele omgeving, het doen van onderzoek en het zelfstandig kiezen van een activiteit. Zij tonen minder initiatief dan de leerlingen van de theoretische- en gemengde leerweg. Het lijkt dan ook nodig om een gebied af te bakenen waaruit een keuze gemaakt kan worden. De exameneenheid *basisvaardigheden* wordt niet van het grootse belang geacht. Op de helft van de ondervraagde scholen wordt er zelfstandig onderzoek gedaan aan de hand van het lesprogramma of de kijkwijzers. Internet, fotografie en videobewerking komen wel aan bod op de verschillende scholen. Slechts op één van de zes scholen worden er minder dan de verplicht gestelde vier *activiteiten* ondernomen. Bovendien wordt op alle scholen een spreiding over de verschillende kunstdisciplines gestimuleerd. De exameneenheid *kunstdossier en reflectie* wordt op alle scholen nageleefd. Slecht één school bespreekt tevens elke activiteit persoonlijk, waar de docent overigens zeer positief over is. Met name voor de leerlingen van basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg blijkt het moeilijk te reflecteren op opgedane ervaringen.

Over de lesmethode bestaat verdeeldheid onder de docenten. Een deel gebruikt een lesprogramma en een deel gebruikt kijkwijzers. Redenen om geen officieel lesprogramma te gebruiken is het tijdgebrek dat zou ontstaan bij gebruik van een lesprogramma, en de theoretische inslag van het lesprogramma. De docenten die wel een lesprogramma gebruiken zien het als een daadwerkelijke toevoeging. De presentatie wordt op geen van de scholen gegeven, omdat daar simpelweg geen tijd voor is.

De meeste docenten vinden het gebrek aan interesse en belangstelling van de leerlingen het grootse minpunt, dit maakt het moeilijk om het vak aantrekkelijk te maken voor de leerlingen. De voorkennis van de leerlingen is gering en ze worden van huis uit weinig gestimuleerd deel te nemen aan cultuur, zo geven de meeste docenten aan. Ook dit is afhankelijk van het niveau van opleiding. Het is dan ook belangrijk om aan te sluiten bij de interesse van de leerlingen. Een ander minpunt dat wordt genoemd is de hoge kosten die aan de activiteiten verbonden zijn; een kleine school kan minder grote activiteiten bekostigen.

Na afloop van het vak is de mening van een aantal leerlingen met betrekking tot kunst en cultuur veranderd, zo geven de docenten aan. De leerlingen hebben immers een beter beeld over wat kunst en cultuur is. Toch verwachten de docenten niet dat de leerlingen daadwerkelijk meer interesse hebben in kunst en cultuur. Slechts een van de zes geeft aan de leerlingen terug te zien komen tijdens buitenschoolse (culturele) activiteiten.. Het vak wordt volgens de docenten door de leerlingen als prettig ervaren omdat het een hele andere manier van lesgeven is met veel afwisseling. Toch is er een groep leerlingen die ook na het vak nog negatief denkt over kunst en cultuur en zich afvraagt welk nut het dient.

De interesse gaat volgens de docenten met name uit naar de populaire (internationale) cultuurvormen, die middels de media aan de leerlingen worden gepresenteerd. De jongeren onderscheiden zich in groepsverband. Verder blijkt dat het met name de meisjes zijn die interesse hebben in kunst en cultuur.

Wat betreft het aanbieden van nieuwe activiteiten geven alle scholen aan dat Bureau Kunsteducatie de invulling van het vak een stuk makkelijker maakt. Middels de documentatie en de gesprekken over kan er een aanbod worden opgesteld dat voorziet in de interesses van leerlingen. Vrijwel alle activiteiten op de ondervraagde scholen worden via Bureau Kunsteducatie geboekt. Het is als organisatie mogelijk om, tegen betaling, activiteiten aan te bieden via de kunstenkrant van Bureau Kunsteducatie, waardoor vrijwel alle docenten en leerlingen bereikt worden. Het is ook mogelijk activiteiten direct aan scholen aan te bieden, het is dan echter van belang dat het project goed gepresenteerd wordt, omdat de keuze zeer groot is. Bij de activiteiten is het van belang dat ze laagdrempelig zijn en dat het beleefaspect centraal staat. De docenten geven de voorkeur aan mensen uit de praktijk die de over de juiste houding en didactische vaardigheden beschikken. De projecten die over langere periode lopen worden hoog gewaardeerd door de betrokkenen, omdat de leerling dan een einddoel heeft waarnaar hij toe kan werken. Omdat de definitie van kunst en cultuur ruim gedefinieerd wordt zijn er verder geen beperkende voorwaarden. Tot op heden hebben de docenten weinig tot geen contact met jongerenorganisaties, omdat die zich simpelweg nog niet aangeboden. Zij zijn echter allen van mening dat leeftijd geen rol speelt bij het aanbieden van activiteiten, en dat een jongerenorganisatie misschien juist wel meer voeling heeft met de leerlingen. Bij het aanbieden van activiteiten moet aangesloten worden bij de interesses van de leerlingen, hierbij wordt kennis van jongerengroepen van groot belang geacht. Iedere school heeft een andere samenstelling, daar moet op gelet worden als er activiteiten worden aangeboden. Eén voorwaarde die alle scholen noemen is het accepteren van CKV-bonnen als culturele organisatie, aangezien de meeste scholen geen groot budget hebben voor kunst en cultuur.

Uit de uitslagen van de enquête is duidelijk op te maken dat er een intellectueel niveauverschil bestaat tussen leerlingen van de basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg en leerlingen van de theoretische- en gemengde leerweg. Dit komt met name tot uiting in het onderdeel 'culturele achtergrond'. Zo is één derde van leerlingen KL/BL lid van een bibliotheek tegen driekwart van de TL/GL leerlingen. Ook als het gaat om lezen zijn leerlingen van de theoretische leerwegen actiever. Hetzelfde beeld komt naar voren als het gaat om het bezoeken van films en het kijken van programma's op televisie over kunst en cultuur.

Als het gaat om het bezoeken van culturele activiteiten/voorstellingen blijkt popconcert met name populair te zijn, gevolgd door dans, cabaret en toneel en blijkt er geen aandacht te zijn voor klassieke muziek. Over het algemeen zijn meisjes een stuk actiever dan jongens als het gaat om lezen, het kijken van films en het bezoeken van culturele voorstellingen. Als het gaat om de stimulans van huis uit valt op te merken dat meisjes over het algemeen meer gestimuleerd worden, en dat een hogere opleidingsniveau ook meer stimulans van huis uit betekent. Hetzelfde geldt voor de beoefening van kunstdisciplines door ouders en het bezoek van ouders aan culturele voorstellingen. Vrouwen zijn over het algemeen meer betrokken bij kunst en cultuur en zijn zich er waarschijnlijk meer van bewust wat hun ouders doen.

Het vak CKV vormt voor meer dan de helft van de ondervraagde leerlingen van de beroepsgerichte leerwegen de eerste kennismaking met kunst en cultuur tegen één vijfde van de leerlingen van de theoretische leerwegen. De helft van alle leerlingen geeft aan door het vak CKV een beter idee te hebben gekregen van kunst en cultuur, hierbij zijn er geen verschillen naar opleidingsniveau. Verder blijkt dat de leerlingen weinig in aanraking komen met jongerencultuur en dat slecht een beperkt aantal leerlingen door het vak CKV meer interesse hebben gekregen in kunst en cultuur, en dat een nog kleinere groep door het vak zelf na school bezig is met kunst en cultuur. Wel leert een groot gedeelte van de leerlingen zelfstandig een keuze te maken uit het culturele aanbod.

Meer dan één derde van de leerlingen geeft in de enquête aan het vak niet nuttig te vinden, ondanks dat ze over het algemeen wel een beter idee krijgen van kunst en cultuur. Misschien is er een verband met het niet goed aansluiten bij de interesses van de leerlingen. Het is in ieder geval duidelijk dat er maar een enkele leerling is die door het vak CKV meer interesse heeft gekregen in, of actiever bezig is met, kunst en cultuur. Mijn verwachting is dat

dit te maken heeft met de geringe aandacht in het programma voor jongerencultuur, iets waar zij zich, naar wat alle bronnen melden, zeer tot aangetrokken voelen.

Het aansluiten bij de eigen interesses lijkt ook te maken te hebben met de weinig vrije keuze die de leerlingen hebben op deze scholen, waardoor het programma als *verplicht* wordt ervaren. Op de scholen waar er wel vrije keuze is sluit het programma beter aan bij de culturele interesses en is er meer interesse voor kunst en cultuur.

De leerlingen vinden het moeilijk om aan te geven wat ze willen veranderen aan het vak, dit heeft waarschijnlijk te maken met het reflectieniveau van de leerling, iets waar zij duidelijk moeite mee hebben. Veel leerlingen vullen daarom of niets in, of geven aan niets te willen veranderen. Een gelijk aantal leerlingen wil meer activiteiten ondernemen, wat duidt op in ieder geval enige interesse in kunst en cultuur. Een minder positief element vinden de leerlingen het maken van de verslagen. Opvallend is dat, ondanks dat het vak niet aansluit bij de interesses, meer dan de helft van alle leerlingen het vak een ruim voldoende geeft (hoger dan zes).

Het beeld dat uit de interviews en enquêtes naar voren komt sluit aan bij het beeld dat geschetst is in de inleidende paragrafen. Zo blijkt dat de leerlingen van het VMBO zich inderdaad voornamelijk bezighouden met eigen (internationale) jongerencultuur, onder invloed van de media en technische innovaties. De aangehaalde informatietheorie en reproductietheorie lijken redelijk goed van toepassing op de situatie in het voortgezet onderwijs in Amersfoort. Leerlingen met een hoger opleidingsniveau nemen duidelijk meer deel aan culturele activiteiten, tonen meer interesse en worden van huis uit meer gestimuleerd tot deelname.

Wat in de diverse onderzoeken naar cultuurdeelname van de Nederlandse bevolking ook al naar voren komt is dat vrouwen (meisjes) over het algemeen veel meer interesses vertonen in kunst en cultuur, ook het feit dat lageropgeleiden minder belangstelling vertonen voor kunst en cultuur komt uit de enquêtes duidelijk naar voren. Het lijkt erop dat de leerlingen uit de derde klas van het VMBO niet echt de leeftijd hebben om bezig zijn met kunst en cultuur, zoals in *Cultuurminnaars en Cultuurmijders* al werd beargumenteerd. De puberteit lijkt de jongeren met andere bezigheden te voorzien en er lijkt weinig plaats voor kunstzinnige beoefening. Alleen het verschil tussen autochtonen en allochtonen is niet zo duidelijk als in de onderzoeken naar de cultuurdeelname wordt geconcludeerd.

Tot slot zal ik, op basis van mijn empirisch onderzoek naar de ervaringen met het vak CKV op het VMBO in Amersfoort, nog enige aanbevelingen doen voor mogelijke verbeterpunten

in het CKV lesprogramma voor het VMBO. Uit de onderzoeksresultaten wordt duidelijk dat het voor de docenten moeilijk is om alle elementen van het vak CKV aan bod te laten komen. De door het ministerie verplicht gestelde veertig uur blijken daarvoor gewoonweg niet genoeg. De meeste docenten stellen daarom tijdens de lessen het ervaren en beleven van kunst en cultuur centraal, door de nadruk te leggen op de activiteiten en de reflectie en minder aandacht te besteden aan de overige onderdelen. De ondervraagde leerlingen (VMBO) krijgen minder tijd voor de kennismaking met kunst en cultuur dan leerlingen van HAVO en VWO, terwijl uit alle bronnen blijkt dat deze groep jongeren minder culturele achtergrond heeft en van huis uit minder gestimuleerd wordt actief deel te nemen aan kunst en cultuur. Veel leerlingen geven aan meer activiteiten te willen ondernemen, mijn gevoel is dan ook dat de interesse in veel gevallen pas begint te komen als het vak bijna ten einde komt en de leerlingen al vier culturele activiteiten hebben ondernomen. Eigenlijk zouden juist deze leerlingen meer tijd moeten krijgen voor de kennismaking met kunst en cultuur. Het lijkt mij dan ook raadzaam om inderdaad meer tijd vrij te maken in het VMBO lesprogramma voor CKV, zodat er een volwaardige kennismaking kan plaatsvinden met kunst en cultuur. Is het niet mogelijk meer tijd vrij te maken, dan zullen de doelstellingen minder scherp gedefinieerd moeten worden, iets wat dan wel afbreuk zou doen aan de inhoud van het vak.

Zoals aangegeven heeft het vak CKV voor de leerlingen van het VMBO niet een grotere interesse voor kunst en cultuur tot gevolg. Dit lijkt verband te hebben met de geringe aandacht voor jongerencultuur in het CKV programma. Het lijkt bijna onmogelijk om VMBO leerlingen te interesseren voor traditionele cultuurvormen als museum en ballet. Mijn advies is dan ook om nog meer vanuit de belevingswereld van de leerlingen de begrippen kunst en cultuur te benaderen. Dit betekent dat ze in eerste instantie kennis maken met populaire cultuurvormen die dicht bij de jongeren staan. De activiteiten moeten hierop aansluiten, zodat de leerlingen plezier krijgen in het bezig zijn met kunst en cultuur, en ze gestimuleerd worden tot naschoolse (culturele) inspanning. Misschien dat er op deze manier een blijvende interesse voor bepaalde vormen kunst en cultuur kan worden bewerkstelligd. De beschikbare tijd is simpelweg te kort om leerlingen in alle vormen te interesseren.

Wat betreft het aanbieden van nieuwe activiteiten voor het vak CKV kan ik, op basis van mijn onderzoek, een aantal aanbevelingen doen. Het is van belang is dat de activiteiten aansluiten bij de (internationale) jongerencultuur van de leerlingen, zoals reeds beargumenteerd. De activiteiten moeten bovendien laagdrempelig zijn en het beleefaspect moet centraal staan. Op dit moment zijn er weinig organisaties die deze jongerencultuur aanbieden, waardoor het voor de docenten moeilijk is ze hiermee kennis te laten maken. Met

name activiteiten die over langere periode lopen worden zeer gewaardeerd, omdat de leerlingen dan een einddoel hebben om naar toe te werken. Er zijn verschillende manieren om activiteiten aan te bieden aan scholen. Het is mogelijk om tegen betaling opgenomen te worden in de documentatie van de culturele steunpuntorganisaties, waardoor de meeste scholen bereikt worden. Het is echter ook mogelijk om de activiteiten direct aan scholen aan te bieden, maar door het grote aanbod is dan een professionele presentatie van het project van belang. Een voorwaarde voor het aanbieden van CKV-activiteiten die op alle scholen wordt genoemd is het accepteren van CKV-bonnen. Afgezien van de door het ministerie beschikbaar gestelde CKV-bonnen hebben scholen namelijk weinig beschikbaar budget voor kunst en cultuur.

Geconcludeerd kan worden dat de invoering het vak CKV zowel bij leerlingen, docenten en betrokken culturele instellingen tot tevredenheid stemt. Als het programma gelet op de beschikbare tijd realistischer wordt opgesteld, of als er meer tijd beschikbaar wordt gesteld, en als er meer aandacht komt voor de interesses van de jeugd, is mijn verwachting dat de leerlingen door het vak CKV naast een betere kennis van, ook nog meer interesse krijgen in, en actiever bezig zullen zijn met, kunst en cultuur.

Literatuurlijst

Beek. Van, P., W. Knulst. *De kunstzinnige burger. Onderzoek naar amateuristische kunstbeoefening en culturele interesses onder de bevolking vanaf 6 jaar*. Sociaal en Cultureel Planbureau, 1991

Bemmel, H, van. *Dossier CKV*. Enschede, 2003

Broek, van den, A., F. Huysmans, Haan, de, J. *Cultuurminnaars en cultuurmijders. Trends in de belangstelling voor kunsten en cultureel erfgoed*. Sociaal en Cultureel Planbureau, 2005

Haan, de, J., W. Knulst. *De Kunstzinnige burger wordt ouder*. Utrecht, 1998

Maanen, van, H. 'C of K in CKV'. *State of the Art. 15 jaar denken over kunst en cultuurbeleid*. Groningen, 1998

Publicatie van Cultuurnetwerk Nederland. *Zicht op... cultuureducatie in het voortgezet onderwijs*. Cultuurnetwerk, 2002

Publicatie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. *Cultuurbeleid in Nederland*. Ministerie van OCenW, 2002

Wallace, R.A., A. Wolf. *Contemporary sociological theory. Expanding the classical tradition*. New Jersey, 1999

Website CFI. *Examenprogramma VMBO kunstvakken 1*.

http://www.cfi.nl/Images/kunstvak_tcm2-5140.PDF

Website ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschappen. 14 november 2005.

<http://www.minocw.nl/VMBO/algemeen.html>.

Bijlage 1: Lijst van deelnemende scholen en docenten

Interviews:

- 1) Claudia Goeken, docent CKV op Het Stromenland *Hooglandseweg*, een school voor de basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg. (onderdeel van de Katholieke scholengemeenschap *Het Meridiaan College*).
- 2) Bart van Venetiën, docent CKV op Het Stromenland *Muurhuizen*, een school voor de theoretische- en gemengde leerweg. (onderdeel van de Katholieke scholengemeenschap *Het Meridiaan College*).
- 3) Tineke Petersen, docent CKV op Het Stromenland *Liendertseweg*, een school voor de basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg. (onderdeel van de Katholieke scholengemeenschap *Het Meridiaan College*).
- 4) Leonie van de Haterd, docent CKV op *Het Nieuwe Eemland*, een school voor de theoretische leerweg. (onderdeel van de Katholieke scholengemeenschap *Het Meridiaan College*).
- 5) Annie Clement, docent CKV op *Guido de Brès* vestiging *Paladijnenweg*, een school voor de basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg. (onderdeel van de gereformeerde scholengemeenschap *Guido de Brès*).
- 6) Hennie de Wit, docent CKV op het *Farel College*, een school voor de theoretische- en gemengde leerweg. (onderdeel van de Christelijke scholengroep *Meerwegen*).
- 7) Anton Groot, werkzaam op *Bureau Kunsteducatie Amersfoort*.

Enquête:

- 1) Het Stromenland *Muurhuizen*, een school voor de theoretische- en gemengde leerweg.
- 2) Het Stromenland *Liendertseweg*, een school voor de basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg.
- 3) *Guido de Brès*, een school voor de basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg.
- 4) *Farel College*, een school voor de theoretische- en gemengde leerweg.

Bijlage 2: Tabellen enquête VMBO leerlingen

Tabel 1.1 Culturele achtergrond basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg

Culturele achtergrond	LW	GB	TOT.		M	V	AUT	ALL
Aantal leerlingen	19	29	48		23	25	35	13
Man	7	16						
Vrouw	12	13						
3a. Lid bibliotheek	21%	37.9	31.3		13.3	44	28.6	38.5
b. min 1 boek/4 mnd.	42	62	54.2		56.5	52	60	38.5
c. min 1 film/jaar	63.6	65.5	64.6		65.2	64	68.6	53.8
d. kunstprogramma/tv	10.5	3.4	6.2		0	12	2.8	15.4
4. Bezoek 1 maal per jaar								
Popconcert	26.3	17.2	20.8		26.1	16	22.8	15.4
Klassiek concert	0	0	0		0	0	0	0
Dans	15.8	17.2	16.7		13	24	17.1	15.4
Toneel	21.1	3.4	10.4		17.4	4	2.8	30.8
Cabaret	0	10.3	6.3		8.7	4	5.7	7.7
Musical	8.9	13.8	12.5		8.7	16	11.4	15.4
kunstmuseum	10.5	0	4.2		8.7	0	0	15.4
Niet-kunstmuseum	5.3	10.3	8.3		17.4	0	8.6	7.7
bibliotheek	21	31	27.1		26.1	28	25.7	30.8
overig	15.8	41.4	31.2		39.1	31.3	26.1	15.4
5. Cult. Act. ouders 1 x/jaar								
Toneel	10.5	24.1	18.8		21.7	16	20	15.4
Klassiek concert	5.3	3.4	4.2		4.3	4	2.8	7.7
Lezen	15.8	62	43.7		43.5	44	54.3	15.4
Muziek luisteren	57.9	62	60.4		60.9	60	62.8	53.8
Museum	10.5	6.9	8.3		4.3	12	8.6	7.7
Overig	16.3	10.3	16.7		4.3	12	8.6	7.7
6. Stimulans ouders CK act.	26.3	27.6	27.1		17.4	36	25.7	30.8
7. Ouders beoef. CK-vorm	21	6.9	12.5		8.7	16	8.6	23.1

LW= Liendertseweg

GB= Guido de Brès

Tabel 1.2 Culturele achtergrond theoretische- en gemengde leerweg

Culturele achtergrond	MH	FA	TOT.		M	V	AUT	ALL
Aantal leerlingen	47	47	94		44	50	74	20
Man	18	26						
Vrouw	29	21						
3a. Lid bibliotheek	83.3	66.6	74.5		65.9	82.0	75.7	70.0
b. min 1 boek/4 mnd.	74.5	61.7	68.1		61.4	74.0	68.9	65.0
c. min 1 film/jaar	91.5	93.6	92.6		90.9	94.0	94.5	85.0
d. kunstprogramma/tv	19.1	21.3	20.2		13.6	26.0	23.0	10.0
4. Bezoek 1 maal per jaar								
Popconcert	23.3	21.3	22.3		18.2	26.0	21.6	25.0
Klassiek concert	4.3	6.4	5.3		2.3	8.0	5.4	5.0
Dans	14.9	12.8	13.9		2.3	24.0	13.5	15.0
Toneel	17.0	8.5	12.8		11.4	14.0	14.9	5.0
Cabaret	39.3	17.0	27.7		25.0	30.0	21.6	50.0
Musical	23.4	23.4	23.4		9.1	36.0	24.3	20.0
Kunstmuseum	2.1	8.5	5.3		4.6	6.0	5.4	5.0
Niet-Kunstmuseum	0.0	10.6	5.3		9.1	2.0	4.0	10.0
Bibliotheek	70.2	55.3	62.8		36.4	78.0	59.4	75.0
overig	25.5	14.9	20.2		20.5	20.0	23.0	10.0
5. Cult. Act. ouders 1 x/jaar								
Toneel	31.9	18.4	25.5		31.8	22.0	31.1	5.0
Klassiek concert	6.1	4.1	5.3		4.6	6.0	6.7	0.0
Lezen	63.8	53.2	58.5		65.9	68.0	62.2	45.0
Muziek luisteren	78.7	83.0	80.8		75.0	86.0	95.9	75.0
Museum	18.4	14.3	17.0		11.4	20.0	18.9	10.0
Overig	19.1	8.5	13.8		9.1	18.0	16.2	5.0
6. Stimulans ouders CK act.	44.7	46.8	45.7		31.8	58.0	48.6	35.0
7. Ouders beoef. CK-vorm	21.3	23.4	22.3		15.9	28.0	25.7	10.0

MH= Muurhuizen
FA= Farel College

Tabel 2.1 Ervaringen basisberoepsgerichte- en kaderberoepsgerichte leerweg

Ervaringen met CKV (in procenten)	LW	GB	TOT.		M	V	AUT	ALL	
Aantal leerlingen	19	29	48		23	25	35	13	
9a. 1° kennismaking	47.4	65.5	58.3		56.5	60.0	68.6	30.8	
b. kennismaking nieuwe vormen	26.3	41.4	35.4		17.4	52.0	37.1	30.8	
c. nw. Vaardigh. geleerd	31.6	17.2	22.9		13.0	32.0	17.1	38.5	
d. beter idee van K+C	57.9	48.3	52.1		39.1	64.0	48.6	61.5	
e. contact met jongeren cultuur	26.3	10.3	16.7		8.7	24.0	14.3	23.1	
f. meer interesse door vak	21	13.8	16.6		17.4	16.0	14.3	23.1	
g. door vak buiten school actief	0	3.4	2.1		4.3	0.0	2.8	0.0	
h. Beter leren kiezen	47.4	27.6	35.4		21.7	48.0	28.6	53.8	
i. kennis van CK-beroepen	36.8	10.3	20.8		23.4	20.0	14.3	38.5	
10. Eigen mening*									
a. CKV is nuttig vak	-ja	5.3	31.0	20.8		8.7	32.0	22.8	15.4
	-nee	26.3	34.5	31.1		39.1	24.0	31.4	30.8
b. Teveel theorie	-ja	10.5	17.2	14.6		13.0	16.0	8.6	7.7
	-nee	60.4	51.7	58.3		60.9	60.0	57.2	61.5
c. aansluiten bij interesse	-ja	10.5	10.3	10.4		13.0	8.0	11.4	23.1
	-nee	60.4	51.7	59.3		52.2	20.0	60.0	53.8
d. contact instel. Gemakkelijk	-ja	21	17.2	18.7		17.4	20.0	14.3	30.8
	-nee	36.8	44.8	41.7		43.5	40.0	57.1	23.1
e. cult. act. binnenschools	-ja	36.9	44.4	39.6		43.8	44.0	37.1	46.1
	-nee	42.1	37.9	39.6		43.5	28.0	40.0	38.5
f. zelfstandig werken	-ja	36.8	31.0	33.3		34.8	32.0	40.0	15.4
	-nee	42.1	44.8	43.7		43.5	52.0	40.0	53.8
g. cijfer beoordeling vak**	-rv	52.6	50.4	51.2		55.0	56.5	50.0	54.5
	-vold	28.9	16.7	18.6		10.0	8.7	18.7	18.2
	-onv.	21.0	29.2	25.6		35.0	17.4	25.0	27.3

* = de leerlingen die over deze vragen geen mening hebben zijn niet in de tabel opgenomen, antwoorden 1+2 zijn negatief (nee), 3 is geen mening, 4+5 zijn positief (ja)

**= alles onder 6 is onvoldoende, 6 is voldoende, boven de zes is redelijk voldoende.

Tabel 2.2 Ervaringen theoretische- en gemengde leerweg

Ervaringen met CKV		MH	FA	TOT.		M	V	AUT	ALL
Aantal leerlingen		47	47	94		44	50	74	20
9a. 1 ^e kennismaking		17.0	25.5	21.3		29.5	14.0	17.6	35.0
b. kennismaking nieuwe vormen		27.7	12.8	20.2		15.9	24.0	16.2	30.0
c. nw. Vaardigh. geleerd		21.3	19.1	20.2		29.5	12.0	17.6	30.0
d. beter idee van K+C		59.6	44.7	52.1		40.9	62.0	47.3	70.0
e. contact met jongeren cultuur		23.4	14.9	19.1		11.4	26.0	17.6	25.0
f. meer interesse door vak		27.7	17.0	22.3		9.1	34.0	18.9	35.0
g. door vak buiten school actief		12.8	14.9	13.8		11.4	16.0	12.2	20.0
h. Beter leren kiezen		44.7	42.6	43.6		40.9	46.0	40.5	55.0
i. kennis van CK-beroepen		23.4	31.9	27.7		25.0	30.0	24.3	40.0
10. Eigen mening*									
a. CKV is nuttig vak	-ja	23.4	12.8	18.1		15.9	20.0	18.9	15.0
	-nee	40.4	44.7	42.5		36.4	48.0	41.9	45.0
b. Teveel theorie	-ja	25.5	17.0	21.3		22.7	20.0	18.9	30.0
	-nee	61.7	55.3	58.5		54.5	60.0	56.8	65.0
c. aansluiten bij interesse	-ja	34.0	21.3	27.7		13.6	30.0	25.7	35.0
	-nee	34.0	63.8	48.9		61.4	38.0	44.6	65.0
d. contact instel. Gemakkelijk	-ja	46.8	21.3	34.0		25.0	42.0	31.1	45.0
	-nee	21.3	25.5	23.4		31.8	16.0	27.0	10.0
e. cult. act. binenschools	-ja	27.7	34.0	30.9		38.7	24.0	28.4	40.0
	-nee	53.2	44.7	48.9		36.4	60.0	50.0	45.0
f. zelfstandig werken	-ja	36.2	38.3	37.2		40.9	34.0	39.2	30.0
	-nee	38.3	31.0	35.1		38.6	32.0	35.1	35.0
g. cijfer beoordeling vak**	rv	59.6	31.9	47.8		47.6	47.9	40.8	73.7
	-vold	14.9	40.4	28.9		30.9	27.1	29.6	26.3
	-onv	17.0	19.1	18.9		19.0	18.8	23.9	0.0

* = de leerlingen die over deze vragen geen mening hebben zijn niet in de tabel opgenomen, antwoorden 1+2 zijn negatief (nee), 3 is geen mening, 4+5 zijn positief (ja)

**= alles onder 6 is onvoldoende, 6 is voldoende, boven de zes is redelijk voldoende.

Wanneer uiteindelijk het totale percentage van een school niet op honderd komt, dan heeft dat te maken met het aantal leerlingen dat niets heeft ingevuld.

Tabel 3.1 Vergelijking culturele achtergrond BL/KL – TL/GL

Culturele achtergrond	LW	GB	TOT.		MH	FA	TOT.
Aantal leerlingen	19	29	48		47	47	94
Man	7	16			18	26	
Vrouw	12	13			29	21	
3a. Lid bibliotheek	21%	37.9	31.3		83.3	66.6	74.5
b. min 1 boek/4 mnd.	42	62	54.2		74.5	61.7	68.1
c. min 1 film/jaar	63.6	65.5	64.6		91.5	93.6	92.6
d. kunstprogramma/tv	10.5	3.4	6.2		19.1	21.3	20.2
4. Bezoek 1 maal per jaar							
Popconcert	26.3	17.2	20.8		23.3	21.3	22.3
Klassiek concert	0	0	0		4.3	6.4	5.3
Dans	15.8	17.2	16.7		14.9	12.8	13.9
Toneel	21.1	3.4	10.4		17.0	8.5	12.8
Cabaret	0	10.3	6.3		39.3	17.0	27.7
Musical	8.9	13.8	12.5		23.4	23.4	23.4
kunstmuseum	10.5	0	4.2		2.1	8.5	5.3
Niet-kunstmuseum	5.3	10.3	8.3		0.0	10.6	5.3
bibliotheek	21	31	27.1		70.2	55.3	62.8
overig	15.8	41.4	31.2		25.5	14.9	20.2
5. Cult. Act. ouders 1 x/jaar							
Toneel	10.5	24.1	18.8		31.9	18.4	25.5
Klassiek concert	5.3	3.4	4.2		6.1	4.1	5.3
Lezen	15.8	62	43.7		63.8	53.2	58.5
Muziek luisteren	57.9	62	60.4		78.7	83.0	80.8
Museum					18.4	14.3	17.0
Overig	16.3	10.3	16.7		19.1	8.5	13.8
6. Stimulans ouders CK act.	26.3	27.6	27.1		44.7	46.8	45.7
7. Ouders beoef. CK-vorm	21	6.9	12.5		21.3	23.4	22.3

Tabel 3.2 Vergelijking ervaringen BL/KL – TL/GL

Ervaringen met CKV (in procenten)	LW	GB	Sub- tot.		MH	FA	Sub- tot.	
Aantal leerlingen	19	29	48		47	47	94	
9a. 1 ^o kennismaking	47.4	65.5	58.3		17.0	25.5	21.3	
b. kennismaking nieuwe vormen	26.3	41.4	35.4		27.7	12.8	20.2	
c. nw. Vaardigh. geleerd	31.6	17.2	22.9		21.3	19.1	20.2	
d. beter idee van K+C	57.9	48.3	52.1		59.6	44.7	52.1	
e. contact met jongeren cultuur	26.3	10.3	16.7		23.4	14.9	19.1	
f. meer interesse door vak	21	13.8	16.6		27.7	17.0	22.3	
g. door vak buiten school actief	0	3.4	2.1		12.8	14.9	13.8	
h. Beter leren kiezen	47.4	27.6	35.4		44.7	42.6	43.6	
i. kennis van CK-beroepen	36.8	10.3	20.8		23.4	31.9	27.7	
10. Eigen mening*								
a. CKV is nuttig vak	-ja	5.3	31.0	20.8		23.4	12.8	18.1
	-nee	26.3	34.5	31.1		40.4	44.7	42.5
b. Teveel theorie	-ja	10.5	17.2	14.6		25.5	17.0	21.3
	-nee	60.4	51.7	58.3		61.7	55.3	58.5
c. aansluiten bij interesse	- ja	10.5	10.3	10.4		34.0	21.3	27.7
	-nee	60.4	51.7	59.3		34.0	63.8	48.9
d. contact instel. Gemakkelijk	-ja	21	17.2	18.7		46.8	21.3	34.0
	-nee	36.8	44.8	41.7		21.3	25.5	23.4
e. cult. act. binnenschools	-ja	36.9	44.4	39.6		27.7	34.0	30.9
	-nee	42.1	37.9	39.6		53.2	44.7	48.9
f. zelfstandig werken	-ja	36.8	31.0	33.3		36.2	38.3	37.2
	-nee	42.1	44.8	43.7		38.3	31.0	35.1
g. cijfer beoordeling vak**	-rv	52.6	50.4	51.2		59.6	31.9	47.8
	-vold	28.9	16.7	18.6		14.9	40.4	28.9
	-onv	21.0	29.2	25.6		17.0	19.1	18.9

* = de leerlingen die over deze vragen geen mening hebben zijn niet in de tabel opgenomen, antwoorden 1+2 zijn negatief (nee), 3 is geen mening, 4+5 zijn positief (ja)

**= alles onder 6 is onvoldoende, 6 is voldoende, boven de zes is redelijk voldoende.

Tabel 4.1 Vergelijking culturele achtergrond Man/Vrouw (BL/KL)

Culturele achtergrond	LW	m	v	GB	m	v	M	V
Aantal leerlingen	19	7	12	29	16	13	23	25
3a. Lid bibliotheek	21%	14.3	25.0	37.9	23.1	61.5	13.3	44
b. min 1 boek/4 mnd.	42	71.4	25.0	62	62.5	76.9	56.5	52
c. min 1 film/jaar	63.6	42.8	75.0	65.5	75.0	53.8	65.2	64
d. kunstprogramma/tv	10.5	0.0	16.7	3.4	0.0	7.7	0	12
4. Bezoek 1 maal per jaar								
Popconcert	26.3	14.3	33.3	17.2	31.2	0.0	26.1	16
Klassiek concert	0.0	0.0	0.0	0	0.0	0.0	0	0
Dans	15.8	14.3	16.7	17.2	12.5	23.1	13	24
Toneel	21.1	42.8	8.3	3.4	6.2	0.0	17.4	4
Cabaret	0	0.0	0.0	10.3	12.5	7.7	8.7	4
Musical	8.9	28.6	0.0	13.8	0.0	30.8	8.7	16
kunstmuseum	10.5	28.6	0.0	0	0.0	0.0	8.7	0
Niet-kunstmuseum	5.3	14.3	0.0	10.3	18.7	0.0	17.4	0
bibliotheek	21	14.3	25.0	31	31.2	30.8	26.1	28
overig	15.8	28.6	8.3	41.3	43.7	38.5	39.1	24.0
5. Cult. Act. ouders 1 x/jaar								
Toneel	10.5	14.3	8.3	24.1	25.0	23.1	21.7	16
Klassiek concert	5.3	0.0	8.3	3.4	6.2	0.0	4.3	4
Lezen	15.8	0.0	25.0	62	62.5	61.5	43.5	44
Muziek luisteren	57.9	57.1	58.3	62	62.5	61.5	60.9	60
Museum	10.5	0.0	16.7		6.2	7.7	4.3	12
Overig	16.3	0.0	8.3	10.3	6.2	7.7	4.3	12
6. Stimulans ouders CK act.	26.3	14.3	33.3	27.6	18.7	38.5	17.4	36
7. Ouders beoef. CK-vorm	21.0	14.3	25.0	6.9	6.2	7.7	8.7	16

Tabel 4.2 Vergelijking ervaringen Man/Vrouw (BL/KL)

Ervaringen met CKV (in procenten)	LW	m	v	GB	m	v	M	V	
Aantal leerlingen	19	7	12	29	16	13	23	25	
9a. 1 ^o kennismaking	47.4	28.6	58.3	65.5	68.7	61.5	56.5	60.0	
b. kennismaking nieuwe vormen	26.3	14.3	33.3	41.4	18.7	69.2	17.4	52.0	
c. nw. Vaardigh. geleerd	31.6	14.3	41.7	17.2	12.5	23.1	13.0	32.0	
d. beter idee van K+C	57.9	28.6	75.0	48.3	43.7	53.8	39.1	64.0	
e. contact met jongeren cultuur	26.3	0.0	41.7	10.3	12.5	7.7	8.7	24.0	
f. meer interesse door vak	21	14.3	25.0	13.8	18.7	7.7	17.4	16.0	
g. door vak buiten school actief	0.0	0.0	0.0	3.4	6.2	0.0	4.3	0.0	
h. Beter leren kiezen	47.4	28.6	58.3	27.6	18.7	38.5	21.7	48.0	
i. kennis van CK-beroepen	36.8	42.8	33.3	10.3	12.5	7.7	23.4	20.0	
10. Eigen mening*									
a. CKV is nuttig vak	-ja	5.3	0.0	7.7	31.0	12.5	53.8	8.7	32.0
	-nee	26.3	14.3	33.3	34.5	50.0	12.5	39.1	24.0
b. Teveel theorie	-ja	10.5	0.0	16.7	17.2	18.1	15.4	13.0	16.0
	-nee	60.4	57.1	66.7	51.7	56.2	46.1	60.9	60.0
c. aansluiten bij interesse	-ja	10.5	14.3	8.3	10.3	12.5	7.7	13.0	8.0
	-nee	60.4	42.8	75.0	51.7	56.2	46.1	52.2	68.0
d. contact instel. Gemakkelijk	-ja	21	28.5	16.7	17.2	12.5	23.1	17.4	20.0
	-nee	36.8	28.6	41.7	44.8	50.0	38.5	43.5	40.0
e. cult. act. binnenschools	-ja	36.9	42.8	25.0	44.4	31.2	53.8	43.8	44.0
	-nee	42.1	42.8	25.0	37.9	43.7	30.8	43.5	28.0
f. zelfstandig werken	-ja	36.8	28.6	41.7	31.0	37.5	23.1	34.8	32.0
	-nee	42.1	42.9	41.7	44.8	43.7	61.5	43.5	44.0
g. cijfer beoordeling vak**	-rv	52.6	83.3	41.7	50.4	30.8	72.7	55.0	56.5
	-vold	28.9	16.7	16.7	16.7	7.7	27.3	10.0	8.7
	-onv	21.0	0.0	33.3	29.2	53.8	0.0	35.0	17.4

* = de leerlingen die over deze vragen geen mening hebben zijn niet in de tabel opgenomen, antwoorden 1+2 zijn negatief (nee), 3 is geen mening, 4+5 zijn positief (ja)

**= alles onder 6 is onvoldoende, 6 is voldoende, boven de zes is redelijk voldoende.

Bijlage 3: Enquete afgenomen bij 4^e klas VMBO leerlingen

Enquête Culturele en Kunstzinnige Vorming op het vmbo

VRAGENLIJST CKV

Graag wil ik weten wat jij vindt van het vak CKV! Verder ben ik geïnteresseerd in jouw eigen culturele interesses. Vul de vragen zorgvuldig in, want dat is belangrijk voor het onderzoek.

Het invullen van de vragenlijst kost ongeveer vijf minuten, alvast heel erg bedankt voor je tijd!

De volgende vragen gaan over je culturele achtergrond

(kruis aan wat voor jou van toepassing is)

1) wat is je geslacht?

- Man
- Vrouw

2) Wat is je nationale achtergrond?

- Nederlands
- Turks
- Marokkaans
- Overige mediterrane landen (Italiaans, Grieks, Spaans, Portugees)
- Voormalige Oostbloklanden
- Surinaams of Antilliaans
- Indonesisch of Moluks
- Anders, namelijk.....

3) kruis aan wat voor jou van toepassing is (meerdere antwoorden mogelijk)

- a) Ik ben lid van een openbare bibliotheek
- b) Ik heb in de afgelopen 4 maanden tenminste één boek gelezen
- c) Ik bezoek tenminste eenmaal per jaar een bioscoop
- d) Ik kijk wel eens naar een tv-programma over kunst

4) Wat bezoek je minstens één maal per jaar? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Popconcert
- Klassiek concert
- Dansvoorstelling
- Toneelvoorstelling
- Cabaret
- Musical
- Kunstmuseum
- Niet-kunstmuseum (volkenkundig museum, scheepvaartmuseum, enz.)
- Bibliotheek
- Overige, namelijk.....

5) Houden je ouders of verzorgers zich wel eens (meer dan één keer per jaar) bezig met de volgende activiteiten? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Bezoeken van toneelvoorstellingen
- Bezoeken van klassieke muziekkuitvoeringen
- Lezen regelmatig boeken
- Luisteren naar muziek
- Bezoeken van museum
- Overige, namelijk.....

Ga verder op de volgende pagina

6) Nemen je ouders/verzorgers je mee naar deze activiteiten?

- Ja, namelijk
- Nee

7) Beoefenen je ouders/verzorgers zelf een bepaalde vorm van kunst? (dans, beeldende kunst, muziek, theater, fotografie, etc..)

- ja, namelijk
- nee

8) Kun je aangeven welk beroep je ouders/verzorgers uitoefenen?

.....

De volgende vragen gaan over het vak CKV

9) Welke van de volgende omschrijvingen is op jou van toepassing? (omcirkel ja of nee)

a) Het vak CKV is mijn eerste kennismaking met kunst en cultuur ja / nee

b) Ik heb door CKV kennis gemaakt met nieuwe vormen van cultuur (zo ja, welke?) ja / nee

.....

c) Ik heb door CKV nieuwe vaardigheden geleerd (zo ja, welke?) ja / nee

.....

d) Door te praten in de klas over kunst en cultuur heb ik een beter idee wat ik onder kunst en cultuur moet verstaan ja / nee

e) Door CKV kom ik ook in aanraking met vormen van jongerencultuur (zo ja, welke?) ja / nee

.....

f) Door het vak CKV heb ik meer interesse in kunst en cultuur ja / nee

g) Door CKV ben ik ook na school bezig met kunst en cultuur ja / nee

h) Door CKV kan ik zelfstandig een keuze maken uit het culturele aanbod (dansen, toneel, tekenen, muziek maken, enz.) ja / nee

i) Door het vak CKV weet ik welke beroepen er zijn in de kunst en cultuursector (zo ja, noem er een paar) ja / nee

.....

.....

Ga verder op de volgende pagina

Jouw mening over CKV

10) Geef aan in hoeverre je het eens bent met de volgende stellingen: (omcirkel het cijfer)

a) ik zie CKV als een nuttig vak waar ik veel leer

Niet mee eens					Helemaal mee eens
1	2	3	4	5	

b) Er is te veel theorie bij CKV (te veel praten, te weinig doen)

Niet mee eens					Helemaal mee eens
1	2	3	4	5	

c) De culturele activiteiten die horen bij het van CKV sluiten goed aan bij mijn persoonlijke interesses

Niet mee eens					Helemaal mee eens
1	2	3	4	5	

d) Het contact met culturele instellingen of kunstenaars ging makkelijk

Niet mee eens					Helemaal mee eens
1	2	3	4	5	

e) De culturele activiteiten doe ik liever binnen school dan daarbuiten

Niet mee eens					Helemaal mee eens
1	2	3	4	5	

Ga verder op de volgende pagina

f) Ik werk liever zelfstandig dan klassikaal

Niet mee eens					Helemaal mee eens	
1	2	3	4	5		

g) Geef een cijfer voor het vak CKV (van 1 tot 10)

Eigen interesse

11) Kun je aangeven welke vier culturele activiteiten je hebt ondernomen voor het vak CKV?

-
-
-
-

12) Kun je aangeven welke activiteit je het leukst vond en waarom?

-
-
-

13) Wat vind je goed aan het vak CKV?

-
-
-

14) Wat zou jij willen veranderen aan het vak CKV?

-
-
-

15) Welke culturele instellingen uit Amersfoort heb je leren kennen door het vak CKV?

-
-
-

16a) In welke kunst en cultuurvormen ben je zelf geïnteresseerd?

-
-

b) En welke kunst en cultuurvormen beoefen je zelf?

-
-

Einde van de vragenlijst